

37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Állam- és Jogtudományi Szekció

Budapest, 2025. március 24–26.

Rendező intézmény:
Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar

Állam- és Jog-
tudományi Szekció

**Magyarország és az erdélyi magyar kisebbség
közjogi kapcsolata az egyházak szemszögéből**

Kézirat lezárásának dátuma:

2024/12/09

MI nyilatkozat

A dolgozat szerzőjeként nyilatkozom, hogy a dolgozat készítése során, a dolgozat érdemi tartamát illetően nem használtam mesterséges intelligenciát.

TARTALOMJEGYZÉK

1. ALAPTÖRVÉNYI RENDELKEZÉSEK; POLITIKAI VAGY KULTURÁLIS NEMZET?	6
2. AZ EGYHÁZAK TÖRTÉNELMI JELENTŐSÉGE	6
3. A KISEBBSÉGI ÉLET ÉS ANNAK BUKTATÓI ROMÁNIÁBAN	7
4. A NÉPEK ÖNRENDELKEZÉSI JOGA.....	9
5. A MAGYARORSZÁG ÉS ROMÁNIA KÖZÖTTI, KISEBBSÉGEKET ÉRINTŐ KÉTOLDALÚ SZERZŐDÉSEK	11
6. A VALLÁS JELENLÉTE MAGYARORSZÁGON ÉS ERDÉLYBEN, S ANNAK MAGYAR KISEBBSÉGRE GYAKOROLT HATÁSA.....	13
7. A SZOCIALISTA IDŐSZAK ÁLLAMOSÍTÁSA ÉS AZ EGYHÁZAK ELNYOMÁSA.....	14
8. EGYHÁZI INGATLANRENDEZÉS MAGYARORSZÁGON.....	16
9. A ROMÁNIAI RESTITÚCIÓ, KIEMELT FIGYELEMMEL AZ EGYHÁZAKRA	17
10. A SEPSISZENTGYÖRGYI SZÉKELY MIKÓ KOLLÉGIUM RESTITÚCIÓS ÜGYE	18
11. A NEMZETPOLITIKAI STRATÉGIA; A HATÁRON KÍVÜL ÉLŐ MAGYAR KISEBBSÉGEK TÁMOGATÁSA	19
12. AZ EGYHÁZI KÖZSZOLGÁLTATÁSOK	21
13. A BETHLEN GÁBOR ALAP; A KÜLHONI MAGYAR KISEBBSÉGEK TÁMOGATÁSÁNAK PÉNZÜGYI ALAPJA.....	27
14. A BETHLEN GÁBOR ALAP PÉNZÜGYI JOGI HÁTTERE ÉS MŰKÖDÉSE	28
15. DE LEGE FERENDA JAVASLAT	30
16. KONKLÚZIÓ.....	33
FORRÁSJEGYZÉK	34
SZAKIRODALOM.....	35

BEVEZETÉS

A történelmi múlttól napjainkig találunk különálló területeken élő, elkülönült kultúrával és hagyományokkal rendelkező etnikumokat, akik a múlt viharait összefogással ellensúlyozva kísérelték meg átvészelni. Legtöbb ország területén találunk ezen kategóriába illő kisebbségi csoportokat, még a magukat nemzetállamként definiáló országok nagy részében is. Ezen etnikumok, helyzetükből fakadóan privilegizált státuszt élveznek, hiszen olyan különálló, kisebbségi jogokkal rendelkeznek, melyek segítik őket, hogy megőrizhessék kultúrájukat, nyelvüket és identitásukat, egyúttal pedig a többségi nemzettel való egyenlő bánásmód elősegítését garantálják. Mindezek ellenére a kisebbségek életében számos láthatatlan fenyegetés lát napvilágot, hiszen teljesen mindegy, hogy hány külön jogot biztosítanak számukra, a többségi nemzet tagjaként sok esetben kerülhetnek hátrányos helyzetbe. A leggyakrabban előforduló példaként hoznám fel a nemzetek hivatalos nyelvének alkotmányos szintű meghatározását, mely a más anyanyelvet beszélő kisebbségek életében okozhat némi nehézséget abban az esetben, ha egyúttal nincsenek alkotmányos garanciák a kisebbségek nyelvének használatára. Ez mindössze egy példa és egy lehetőség arra, ahogy az etnikum tagjai a többségi nemzetbe beolvadhatnak. Persze ez hosszú folyamat, ami szinte alig látszik meg a nemzetiségek életében, de több ehhez hasonló jelenség együtt máris rendkívüli nyomást gyakorolhat és az adott etnikum teljes asszimilációjához vezethet. Aki nem tartozik egy kisebbséghez, annak nehéz átéreznie az azzal járó kötelezettségeket és nehézségeket, az összetartozás és összefogás érzéseit, melyek reményt nyújtanak abban, hogy szülőföldjükön megmaradjanak és egyúttal ösztönzik őket, hogy törekedjenek cselekedeteikkel ezt elősegíteni.

Dolgozatom célja, hogy rávilágítsak a kisebbségi lét de iure és de facto nehézségeire, az asszimiláció veszélyére, illetve azon aktusokra, melyek ezen veszély enyhítésére szolgálnak. Ily módon kívánom bemutatni Magyarországot és az azon kívül élő magyar kisebbségek közjogi relációját, melynek jogalapjaként az Alaptörvény D) cikkét jelölöm meg, mely megfogalmazza, hogy *Magyarország az egységes magyar nemzet összetartozása érdekében felelősséget visel a határain kívül élő magyarokért.*¹ Ezen alkotmányos, alapjogi kijelentést tekintem tehát témám bázisaként, melyből kiindulva betekintést kívánok nyújtani a Magyar Nemzet egységének és összetartozásának biztosítását célzó intézkedésekbe. Témám szűkítése céljából nem a teljes

¹ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.), D) cikk: „Magyarország az egységes magyar nemzet összetartozását szem előtt tartva felelősséget visel a határain kívül élő magyarok sorsáért, elősegíti közösségeik fennmaradását és fejlődését, támogatja magyarságuk megőrzésére irányuló törekvéseiket, egyéni és közösségi jogaik érvényesítését, közösségi önkormányzataik létrehozását, a szülőföldön való boldogulásukat, valamint előmozdítja együttműködésüket egymással és Magyarországgal.”

határon túl élő magyar népesség és Magyarország kapcsolatát fogom bemutatni, hanem kizárólag Erdélyre helyezem a hangsúlyt, ezen belül is az erdélyi magyar egyházakra, és különösen a református egyházra fókuszálok, melynek keretében demonstrálom az egyházak történelmi jelentősége mellett mai szerepüket is az etnikum megőrzésében. Miért a Református Egyházra szűkítettem a témát? Nos azért, mert Erdély tekintetében a magyar lakosságnak nagy része alapvetően a két nagy történelmi egyházba tömörül, azaz a református és a római katolikus egyházba. Ezen belül is a Református Egyház küldetéséhez hagyományosan mindig is hozzátartozott a nemzetmegtartó felfogás.² Dolgozatomban ismertetem a korábban már említett „nemzetállam” fogalmát, amit összekapcsolok a népek önrendelkezési jogával és prezentálom az erdélyi magyar kisebbség törekvéseit, a területi hatalommegosztás, azaz a székely autonómia iránti vágyat, illetve megvalósításának valószínűtlenségét, hiszen más államokhoz hasonlóan Románia is törekszik területi integritásának fenntartására. Mindezek után szólni kívánok az egyházakat érintő egyik legdrasztikusabb korszakról, az 1948 és 1989 közé eső szocialista korszakról és az azzal járó államosítási hullámról. Azért tartom fontosnak tisztázni az ebben az időszakban lezajlott történéseket, mert egyrészt a rendszerváltás utáni egyházi ingatlanok restitúciója³ ezekre épül, másrészt pedig az erdélyi magyar kisebbség történetének ez meghatározó korszaka volt, hiszen a nyílt agressziótól a kényszerített beolvadásig szinte mindennel próbálkozott a kommunista rendszer. Mindezeket követően a magyar kárpótlási folyamatot kívánom bemutatni, ami kiváló támpontként szolgál a később bemutatandó romániai restitúció megértéséhez, amit konkrét példával is alátámasztok. Ezt követően a hatályos támogatási rendszert fogom ecsetelni, a Nemzetpolitikai Stratégia lényegét, az egyházak közszolgáltatásokban való részvételét, illetve az ezeket finanszírozó Bethlen Gábor Alapot, minek a pénzügyi jogi vonatkozásait is taglalom. A konklúzió levonása előtt pedig egy elképzelést is megkívánok osztani, mely meglátásom szerint segíthet a ma hatályos támogatási rendszer fejlesztésében, gyorsításában és funkcionalitásának erősítésében.

² BÁRDI Nándor és ÉGER György: *Magyarok Romániában, 1990-2015, Tanulmányok az erdélyi magyarságról*; KISS Dénes: *Egyházak és vallási élet*, Károli Gáspár Református Egyetem, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2017. 375-376. p.

³ Romániában a rendszerváltás utáni kárpótlás folyamatának fogalmát jelenti a restitúció.

1. ALAPTÖRVÉNYI RENDELKEZÉSEK; POLITIKAI VAGY KULTURÁLIS NEMZET?

Mielőtt a kisebbségek és az őket védő anyaország kapcsolatát demonstráló alaptörvényi rendelkezéseket szemléltetem, előtte fontosnak vélem a két nemzettípus, azaz a politikai és a kulturális nemzet közötti különbségek tisztázását. A politikai nemzetfelfogás azon személyeket tartja a nemzet tagjainak, akik az államhatárokon belül élnek függetlenül attól, hogy mely etnikai kisebbséghez tartoznak.⁴ A kulturális nemzetfelfogás ettől abban különbözik, hogy azokat a személyeket tartja a nemzethez tartozónak, akik azonos etnikumhoz tartoznak, mindazonáltal közös nyelvet beszélnek és közös kultúrát követnek, nem számít, hogy a határon belül élnek vagy azon kívül rekedtek.⁵ Ezzel kapcsolatban elmondható, hogy az Alaptörvény szemlélete a politikai nemzet és a kulturális nemzet fogalmát úgy közelíti, hogy Magyarország nemcsak az országhatárain belül élőket, hanem az azon kívül rekedt, magyar anyanyelvű kisebbségi csoportokat is a nemzet részeinek tekinti, és ahogy azt az Alaptörvény D) cikkéből is kiolvashatjuk: *Magyarország felelősséget visel a határain kívül élő magyarok sorsáért.*⁶ Ez nemcsak azt jelenti, hogy biztos távolból figyel, hanem azt, hogy közvetlenül tesz intézkedéseket a határon túli magyar kisebbségek patronálása érdekében. Az állampolgárság kiterjesztése is a felelősség alkotmányos elvének egyfajta végrehajtásaként fogható fel.⁷ A korábban említett intézkedések pedig több oldalról is megközelíthetőek, hiszen akár az oktatás, akár a gazdaság, akár a kulturális örökségek védelme területén találkozhatunk az anyaországból érkező anyagi vagy erkölcsi támogatással. Ezek értelmében az egyházak védelmezése és segítése, finanszírozása mindössze tehát csak egyetlen aspektusa a kisebbségi önrendelkezés megőrzésének, de ezen kívül kisebbségeket támogató komponensek megjelenhetnek a gazdaságfejlesztés, mezőgazdaság, média, de még a sport területein is.

2. AZ EGYHÁZAK TÖRTÉNELMI JELENTŐSÉGE

A vallás és annak intézményesült formái, azaz az egyházak meghatározták és mind a mai napig meghatározzák az emberi társadalmak működését és kultúráját. A múltban ez a ráhatás hangsúlyosabban érvényesült az egyes nemzetek történelmében, és ez nemcsak

⁴ SZENTGÁLI-TÓTH Boldizsár, GERA Anna: *Az 1868-as nemzetiségi törvény és a politikai nemzet koncepciójának utólagos értékelése*, Erdélyi Jogélet, III. Folyam, 2020.02, Kiadja a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, 86-87. p.

⁵ SZENTGÁLI-TÓTH, GERA i. m. 86-87. p.

⁶ *Magyarország Alaptörvénye* (2011.április 25.), D) cikk

⁷ KÖTVÉLYES Zsolt: *Az „egységes magyar nemzet” és az állampolgárság*, Fundamentum/2011. 2. szám.

Európára mondható el. Az egyházak jelenléte hatással volt a történelem folyására, volt mikor radikális változásokat hozva, amit vérrel pecsételtek meg és volt mikor békét és biztonságot teremtve a hívő emberek számára. Erdély esetében ez a ráhatás az átlagosnál békésebb és kiterjedtebb volt. Rendkívül korán vallási türelmet hirdettek és mindenkinek lehetőséget biztosítottak saját vallásának gyakorlására.⁸ Erdélyben mind a mai napig megfigyelhető az egyházi szemléletmód, illetve a vallás megjelenése az élet szinte minden területén, ami legfőképp annak köszönhető, hogy az évszázadok alatt míg más Európai vagy keresztény országokban a vallás és egyházak szerepe egyre inkább elhalványodott⁹, addig Erdélyben a román kultúrával és eszmékkel szemben ez volt, ami összetartotta a magyar lakosságot és ami legfőbb bástyaként szolgált a magyar önazonosság fenntartásáért.¹⁰

3. A KISEBBSÉGI ÉLET ÉS ANNAK BUKTATÓI ROMÁNIÁBAN

A vallásosság és az egyházak Erdélyben való jelenléte mellett fontosnak tartom megemlíteni a kisebbségi létet, mivel ez is nagyban befolyásolja manapság az anyaország és az erdélyi magyar kisebbség, erdélyi magyar egyházak közti kapcsolatot és az anyaország részéről érkező juttatásokat. Először is a témához kapcsolódó nemzeti kisebbség fogalmát az alábbi meghatározás szerint kívánom használni: *a nemzeti kisebbség egy olyan nemzeti, nyelvi és kulturális közösségre utal, mely szerves részét képezi az anyaországnak, azonban attól elválasztva egy másik állam fennhatósága alatt él.*¹¹ Mindezek mellett a kisebbségi lét egy adott politikai állapotra is utal. Több határon túli magyar kisebbség esetén felmerült a területi autonómia kérdése, amit viszont sehol sem sikerült elérni, így ezzel kapcsolatban más kínálkozó megoldásokat kerestek, hogy lehetőséget biztosítsanak egy nemzetiség lakta terület teljes lakosságának, vagy egy kisebbségi közösség nem territoriálisan meghatározott ügyeinek helyi vagy közösségi szinten történő szabályozására.¹² Ebből következően szükséges, hogy a kisebbség legalább részben önálló legyen, illetve mindezen tény mellett létfontosságú a többségi nemzettel való kiegyezésük és viszonyuk rendezése, mert az erdélyi magyar kisebbség csak így maradhat meg szülőföldjén és csak így tudja megőrizni identitásának megfelelő belső önrendelkezését, valamint csak így képes a demokratikusan szervezett román jogállamban élni.

⁸ 2018. évi I. törvény az 1568. évi tordai vallásügyi törvény jelentőségéről és a Vallásszabadság Napjáról.

⁹ KÖBEL Szilvia: *Az állami és a felekezeti egyházjog alapjai*, 2. átdolgozott kiadás, Kiadja a Patrocinium Kft, Budapest, 2019. 63-70. p.

¹⁰ JAKAB Attila: *Az erdélyi magyar történelmi egyházak társadalmi szerepe*, Műhelytanulmány 4., Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Alapítvány, Budapest, 2003.

¹¹ Külügyminisztérium, Parlamenti Államtitkárság weboldala

¹² MANZINGER Krisztián, TÖRÖ Csaba: *A területi elven innen és túl – A nemzetiségi öngazgatás alkalmazható mintái Európában*, Állam- és Jogtudomány, A Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézetének Folyóirata, LVII. évfolyam, 2016, 3. szám. 90-107. p.

Fontosnak vélném kiemelni azt a tényt is a korábban említett területi autonómiával kapcsolatban, hogy Romániában alkotmányos szinten ellenzik a területi alapú hatalommegosztást azzal, hogy az Alkotmány I. címe, az Általános elvek részben, az I. cikk (1) bekezdésben leszögezték, hogy „*Románia szuverén és független, egységes és oszthatatlan nemzetállam*”.¹³ Az egységes és oszthatatlan jelzők határozottan demonstrálják Románia eltökéltségét, elhatározását területi egységének megtartása érdekében. Erre tekintettel a területi autonómia lehetősége teljességgel kizárt.

Hogy átérezhessük a kisebbségi lét nehézségeit, ahhoz ismernünk kell a nemzetállam fogalmát is. Ez a forma a XVIII. századtól vált egyre elterjedtebbé, melynek célja a centralizáltságban és az etnikai kizárólagosságban jelenik meg. Ezen új struktúra, Manzinger Krisztiánt idézve, abban különbözött a korábbitól, hogy „*az államterület gazdasági-társadalmi életének egységesítését a központ politikai és gazdasági dominanciájának kiterjesztése, az adminisztratív kontrol, valamint a kultúra standardizálása révén kívánta biztosítani, felszámolva a korábbi esetleges jogi, nyelvi sokszínűséget*”.¹⁴ Más szóval a nemzetállam kategóriája az etnikai homogenizációra épít és célja az államhatáron belüli kisebbségi lét megszüntetése. Az elmúlt évszázadok alatt számos módon kívánták az egységesítést elérni, a legdrasztikusabb megoldástól, azaz a kisebbségek fizikai kiirtásától kezdve a nyelvi-kulturális asszimilációig. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy az állam hivatalos nyelve is előnyére válik azoknak, kik az adott nyelvbe és kultúrába beleszületnek. Ezt azért fontos leszögeznünk, mert az állami intézményekben vagy eljárások folyamán a hivatalos nyelv használata az előírás, mely azonban nehézséget okoz a kisebbség tagjai számára. Ilyen tekintetben a klasszikus nemzetállamokban a nyelv- és identitáspolitikát céltudatosan végzik, azaz a hivatalos nyelv presztízsét a kisebbségi nyelvek fölé emelik, mivel az asszimilációt vagy legalábbis a kétnyelvűséget kívánják elérni. Az államok, nemzetállami létükről jogrendszerük legalapvetőbb dokumentumában, az alkotmányukban tesznek tanúbizonyságot. Románia szintén ezt az utat járja, amint azt a fentebb említett Alkotmány Általános elvek című részében található rendelkezés is igazolja.¹⁵

Nemzetiségi kérdésben azóta van feszültség a két ország közt, mióta Románia állami önállóságot nyert a 19. század második felében. Ez a feszültség a Ceaușescu-korszakban és a rendszerváltás utáni néhány évet felölelő korszakban tetőzött. Az ezt követő évtizedekben

¹³ *Románia alkotmánya*, magyar nyelvű fordítás, 1. cikk (1)

¹⁴ MANZINGER Krisztián: *A területi alapú hatalommegosztás, mint a multikulturális európai államok demokratikus stabilitásának lehetséges modellje*, téziszfüzet, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2018. 3. p.

¹⁵ MANZINGER Krisztián: *Románia – Nemzetállam – Autonómia*, Glossa Iuridica, 2019/3-4. 111-146. p.

Magyarország egy sor kezdeményezést indított, mellyel jogokat kívánt adni a határon kívül rekedt magyar nemzetiségűeknek. A 2001-ben született státusztörvény¹⁶ volt az egyik ilyen próbálkozás, melynek az volt a célja, hogy állampolgárság megadás nélkül biztosítsanak különféle jogokat „idegen állampolgároknak”, bár ezalatt a terminus alatt a szomszédos államokban élő magyarokra gondoltak. Ezzel az intézkedéssel szemben Románia tiltakozott a leginkább. Hasonló helyzetet teremtett a 2010 utáni magyarországi letelepedés nélküli könnyített állampolgárság adása.¹⁷ Ezzel kapcsolatban Manzinger Krisztián úgy fogalmaz, hogy Romániának nem volt lehetősége korlátozó manőverekre, hiszen a magyar rendelkezés nagyfokú hasonlóságot mutat egy romániai jogszabállyal.¹⁸ Románia tehát bár biztosít bizonyos nemzetiségi jogokat, de elutasítja a területi hatalommegosztást és erőteljesen követi a nemzetállami ideákat. Ismételten Manzinger Krisztiánt idézem: *„Románia vitatja Magyarország törekvéseit a romániai magyarok érdekeinek képviselőjére, hiszen román állampolgárokról van szó, azonban ő maga nem képviseli a román állampolgársággal rendelkező kisebbséget, mert az erdélyi magyar kulturális-vallási örökség nem fér bele a román állam- és nemzetépítésbe.”*¹⁹ Meglátásom szerint tehát patthelyzet alakult ki, mivel Románia egyik pillanatban követeli a kisebbségek képviselőjét arra hivatkozva, hogy ők attól még román állampolgárok, de utólag azt mégis visszautasítja az etnikai különbségekre hivatkozva.

4. A NÉPEK ÖNRENDELKEZÉSI JOGA

Most, hogy már ismerjük a nemzetállam fogalmát és szereztünk némi benyomást a romániai kisebbségi létről, átugorhatunk egy másik lényeges aspektusára a témának, mely jogalapot biztosíthat a kisebbségek területi autonómia törekvéseinek. Ez pedig a népek önrendelkezési jogának megismerése. Feltehetjük a kérdést, hogy mit is értünk nép alatt? Ezzel kapcsolatban az 1945 utáni nemzetközi jogrend által elismert nép fogalmát kívánom áttekinteni, melynek három különböző jelentését tudjuk a Hági Nemzetközi Bíróság gyakorlatából kiemelni. Egyrészt nép alatt gondolhatunk a szuverén államokra, másodsorban az úgynevezett önkormányzattal nem rendelkező területekre, és végül pedig a gyámság alatt álló területekre. Kiemelném, hogy a fentebb említett fogalmak a bírósági gyakorlatból lettek kiragadva, mivel a nemzetközi jog konkrétan nem definiálja a nép fogalmát.²⁰ A továbbiakban tekintsük át az

¹⁶ 2001. évi LXII. törvény a szomszédos államokban élő magyarokról

¹⁷ 2010. évi XLIV. törvény a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény módosításáról, 2. szakasz

¹⁸ 21/1991-es romániai törvény az állampolgárságról, 8. szakasz

¹⁹ MANZINGER Krisztián: *Románia, Magyarország és a romániai magyarság érdekeinek védelme*, ludovika.hu, az NKE tudományos platformja, 2022.05.25.

²⁰ VALKI László: *Választhatott volna másként Hága? A Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleménye Koszovó függetlenségéről*, Külügyi Szemle, 2010. 4. sz. 4. p.

önrendelkezési jog fogalmát és annak jelentését. Ily tekintetben önrendelkezési jogról, mint kollektív emberi jogról beszélhetünk, mely egyúttal olyan jogelvet is jelent, mely az emberi jogok érvényesülésének egyik előfeltétele.²¹ Mi a célja a népek önrendelkezési jogának? Nos lényegében, ha egy nép, egy egyesülés alá van vetve egy másik, többségben lévő csoport akaratának, akkor Tóth Norbert álláspontja szerint a népek önrendelkezési joga arra a kérdésre ad választ, hogy „ki döntsön?” és egyúttal a népek közti korábbi egyenlőtlenséget, alá-fölé rendeltségi viszonyt próbálja felszámolni.²² A népek önrendelkezési jogának elismeréséhez először a modern értelemben vett népnek kellett megszületnie, mely lényegében az amerikai függetlenségi háború, illetve az 1789. évi francia forradalom nyomán alakult ki. Ez persze nem azt jelenti, hogy a közép-, illetve ókorban nem voltak hasonló csoportérdeket érintő felkelések, hanem e két esemény volt az, mely a modern kor küszöbén álló világot kellően megrengette. A népek önrendelkezési joga sokak szerint nemcsak egyszerű kollektív emberi jog, hanem sokkal inkább egy új világrend meghatározásának egyik központi eleme. A II. világháború után az új nemzetközi jog egyik sarkalatos elveként tartják számon, mely az ENSZ Alapokmányában került elismerésre. A XIX. században, Európában kialakult nemzetállamiság az önrendelkezési joggal szemben álló érdeket képviselt, mely az önrendelkezési jog ENSZ Alapokmányba történő felvételekor is szembetűnő volt. Többen tartózkodtak az önrendelkezési jognak az Alapokmányba történő felvételének ötletétől, mint például Belgium, ahol attól tartottak, hogy az önrendelkezési jog beavatkozási jogcímet biztosíthat külföldi államok számára a nemzetiségek és kisebbségek védelme érdekében.²³ Az Alapokmány nem határozta meg az önrendelkezési jog pontos tartalmát, erre később az 1966. évi Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, illetve az 1966. évi Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya tett próbálkozást a következőképpen: „*Minden népnek joga van az önrendelkezésre. E jog értelmében a népek szabadon határozzák meg politikai rendszerüket és szabadon biztosítják gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődésüket.*”²⁴ Az önrendelkezési jog tekintetében elkülöníthetünk belső és külső önrendelkezést. Általában, ha önrendelkezésről beszélünk, akkor legtöbbször a külső önrendelkezésre asszociálnak először, mely lényegében az államok területi integritását jelenti, függetlenségük elismerését. A nemzeti kisebbségek esetén

²¹ TÓTH Norbert: *A népek önrendelkezési joga*, Jakab András és Fekete Balázs szerk. Internetes Jogtudományi Enciklopédia, 2018. [1]

²² TÓTH, 2018. [1]

²³ TÓTH, 2018. [11]

²⁴ 1976. évi. 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről, 1. cikk, (1) bekezdés és az 1976. évi 9. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről, 1. cikk, (1) bekezdés

az önrendelkezés problematikusabb. Egyrészt néhány egyedi esetben elismerik az autonómiához való jogot, de magát a belső önrendelkezést a nemzetközi kisebbségi jogok biztosításával tekintik megvalósultnak. Az államok között negatív konszenzus van a kisebbségi autonómiáról, mivel az lényegében függetlenséghez jutást jelent a már létező államok átalakításával, azonban az önrendelkezés mivel folyamatosan gyakorolható jog, ezért nincs garancia az államokkal szemben, hogy ha mondjuk a nemzetközi jog elismeri az autonómiához való jogukat, akkor később nem követelnék a külső önrendelkezés lehetőségét.²⁵ E tekintetben tehát leszögezhetjük, hogy a Székelyföld autonómiájával kapcsolatos mozgalom is eme belső önrendelkezési elvre támaszkodik, de az előbbiekből kitűnhet, hogy az etnokratikus többségi államok, területi egységük megtartása érdekében akadályozzák a kisebbségek, alárendelt etnikumok területi autonómiájának biztosítását.²⁶ A fentebb felsorolt tények alapján arra következtethetünk, hogy nemcsak a területi hatalommegosztásra nem nyílik lehetőség a közeljövőben, hanem sokkal inkább a kisebbség lassú, de fokozatos asszimilációja várható. Ennek ellenhatásaként érvényesülhet az anyaország időben történő intézkedése, amit a nemzet egységének erősítésével, s főként pénzügyi finanszírozás útján tud megvalósítani.

5. A MAGYARORSZÁG ÉS ROMÁNIA KÖZÖTTI, KISEBBSÉGEKET ÉRINTŐ KÉTOLDALÚ SZERZŐDÉSEK

A kétoldalú szerződések megvitatásakor kulcsfontosságú meghatároznunk azt, hogy kinek a felelőssége a kisebbségek védelme. Ebben a tekintetben Vízi Balázs három tényezőt állapított meg: elsősorban a kisebbséghez tartozók feladata identitásuk védelme, másodsorban jogilag a kisebbségi jogok érvényesítése annak az államnak a feladata, melynek területén a kisebbségek élnek, végezetül pedig politikailag és társadalmilag az anyaállam szerepe is hatással van a kisebbségek identitásának megőrzésére, azonban ebben az esetben a honos állam hallgatólagos tűrésére vagy tevékeny együttműködésére van szükség.²⁷ A kisebbségi jogok védelme nem tekinthető egyetlen állam belügyének, hanem ahogy az Európa Tanács nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezmény 1. cikke is megfogalmazza: „A nemzeti kisebbségek és ezen kisebbségekhez tartozó személyek jogainak és szabadságainak védelme az emberi jogok nemzetközi védelmének szerves részét képezi, és mint ilyen, a nemzetközi

²⁵ TÓTH, 2018. [31]

²⁶ SAMU Mihály: *Az önrendelkezési jog és érvényesítésének gondja – világprobléma*, Polgári Szemle, 2012. június – 8. évfolyam, 1-2. Szám.

²⁷ VÍZI Balázs: *Magyarország és szomszédai, Kisebbségvédelem a kétoldalú szerződésekben*, TK Kisebbségkutató Intézet – L'Harmattan, Budapest, 2020. 23-24. p.

*együttműködés keretébe tartozik.”*²⁸ Ez persze az etnikumok és egyéni jogaik nemzetközi védelmét és nem az etnikumok részére kínált belső önrendelkezést és területi hatalommegosztást jelenti, mint amikről már korábban szót ejtettem. A kétoldalú szerződések jelentősége abban áll, hogy míg a többoldalú szerződések csak adott általános kérdések megközelítésére alkalmasak, addig a kétoldalú szerződések alkalmasak arra, hogy enyhítsék az anyaország és a lakóhely szerinti ország közti feszültségeket, illetve lehetővé teszik az egyes etnikumok egyedi jellegzetességeinek figyelembevételét. Összességében tehát a kétoldalú szerződések jelentősége az, hogy az egyes államok közvetlenül egymással, közös érdekeik figyelembevételével és aggodalmaik megosztásával oldhatják meg felmerülő kérdéseiket. Ezen kisebbségeket célzó szerződések – Vizi Balázs nyomán – három típusba sorolhatók. Először a baráti kapcsolatokról és jószomszédságról szóló szerződések, melyeket sokszor alapszerződéseknek nevezünk. Másodsorban a konkrétan kisebbségi jogokat rendező szerződések, azaz a kisebbségi szerződések, és végül pedig a nemzeti kisebbségek védelmét szolgáló kormányközi együttműködési szerződések, melyek szólhatnak kulturális vagy oktatási együttműködésről.²⁹ Magyarország és Románia tekintetében az 1996. szeptember 16-án aláírt, a megértésről, az együttműködésről és a jószomszédságról szóló Szerződés tartalmazza a nemzeti kisebbségekre vonatkozó szakaszokat. A fentiekre tekintettel pedig ezen szerződés alapszerződésnek minősül. Feltehetjük a kérdést, hogy miben térnek el az alapszerződések más szerződésektől? Nos abban, hogy ezek feladata, hogy egy újonnan kialakult, azaz rendszerváltás utáni politikai helyzetben általános jelleggel rendezzék két állam kapcsolatát. Az ebbe a típusba tartozó szerződések általában a nemzetközi jog általános elveit követik és azokkal állnak összhangban, így ezen szerződések rögzítik a határok sérthetetlenségét, a felmerülő viták békés rendezését és az erőszak alkalmazásának tilalmát, tehát lényegében megerősítik az ENSZ Alapokmányába foglalt vállalásokat. Az alapszerződések számos területet érintenek úgy, mint gazdasági, kulturális és környezetvédelmi együttműködések, illetve akár katonai-védelmi kapcsolatokat. Ebbe a keretbe illeszkednek a kisebbségekre tett utalások. A magyar-román alapszerződés 15. cikke foglalkozik a nemzeti kisebbségekkel, ahol leszögezik etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásukhoz való jogukat, anyanyelvhasználati jogukat, közéleti részvételükhöz való jogukat, azaz a politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális életben való részvétel jogát, valamint kihangsúlyozzák a diszkrimináció és asszimiláció tilalmát. E szerződés sajátos kitételeket is tartalmaz, mint az anyanyelvű oktatás biztosítása az érintettek

²⁸ 1999. évi XXXIV. törvény az Európa Tanács Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló, Strasbourgban, 1995. február 1-jén kelt Keretegyezményének kihirdetéséről

²⁹ VIZI, Budapest, 2020. 28. p.

szükségletei szerint. A szerződés mellékletében sorolják fel a felek azokat a nemzetközi dokumentumokat, melyeket a két ország elfogad és a kisebbségekre vonatkozó cikkekre alkalmaz. Ide tartoznak a következők: *Az Európai Bizottság és Együttműködési Szervezet emberi dimenzióival foglalkozó koppenhágai dokumentum; Az ENSZ Közgyűlésének a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbséghez tartozó személyek jogaitól szóló Nyilatkozata; és az Európai Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1201 számú ajánlása az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez kapcsolódó, a nemzeti kisebbségek jogairól szóló kiegészítő jegyzőkönyvről.*³⁰ Annak érdekében, hogy a szerződésekbe foglaltakat a felek betartsák, szükség van bizonyos fokú felügyeletre. Erre tekintettel a kétoldalú szerződésekbe foglaltak érvényesítését kétoldalú kormányközi vegyes bizottságok ellenőrzik. Feladatuk, hogy a szerződéssel kapcsolatos vitákat rendezzék, hogy adott esetben ajánlásokkal éljenek, illetve, hogy a kisebbségeket érintő ügyekben rendszeres kapcsolatot biztosítsanak a kormányok számára. Ezen bizottságokban az érintett etnikumok is képviseltetik magukat. Tehát a kétoldalú szerződések feladata az, hogy a nemzetközi szinten taglalt általános elveket leszűkítse konkrét helyzetekre, etnikumokra és konkrét államok együttműködési törekvéseire, egyúttal pedig, hogy elősegítse a felek együttműködését, bizonyos kérdésekben való kooperációjukat.³¹

6. A VALLÁS JELENLÉTE MAGYARORSZÁGON ÉS ERDÉLYBEN, S ANNAK MAGYAR KISEBBSÉGRE GYAKOROLT HATÁSA

Romániában az egyházak esetében is döntő mértékben jelenik meg a nemzeti kérdés. 1997-es adatok alapján elmondható, hogy a nemzetiségi határok egyben felekezeti határokként is funkcionálnak, hiszen a magyar lakosság között tradicionálisan nem találunk ortodox vallásút, ahogy a román lakosság között sem evangélikus vagy református vallásút.³² A 2011-es romániai népszámlálás adatai is ezt támasztják alá. A romániai magyar népesség főként a református és a római-katolikus felekezet részét képezi, mindazonáltal megfigyelhető, hogy bár elenyésző arányban, de ortodox, illetve görög-katolikus vallású is fellelhető köztük.³³ Tehát mivel nemcsak nemzeti, hanem felekezeti szemszögből is különbözőségek vannak a román többség és a magyar kisebbség között, ennek okán a magyarság kétszeresen hátrányos helyzetbe került a többséggel szemben. Ez lehet tehát az oka annak, hogy egyes nyugati államokban az

³⁰ 1997. évi XLIV. törvény a Magyar Köztársaság és Románia között Temesvárott, 1996. szeptember 16-án aláírt, a megértésről, az együttműködésről és a jószomszédságról szóló Szerződés kihirdetéséről, Melléklet.

³¹ VIZI, Budapest, 2020.

³² TÖKÉS László: *Remény és Valóság*, Egyház és Kisebbségpolitikai írások (1989-1999), Kiadta a Királyhágómelléki Református Egyházkerület, 1999, Felhasznált részlet, elhangzott: Európai Egyházak Konferenciájának Közgyűlésén, Graz, 1997. január 13.

³³ BÁRDI, ÉGER, Budapest, 2017. 376. p.

erdélyi egyházakat nacionalistának bélyegzik, viszont a valóságban az a helyzet, hogy a kisebbség tagjai az egyházakhoz fordulnak segítségért és támogatásért a vallási és kulturális elnyomás ellen. „Az erdélyi magyarság úgy ragaszkodik katolikus, református vagy unitárius vallásához, mint saját nyelvéhez. Ezzel védik saját önazonosságukat és különböztetik meg magukat a román nemzettől. Ezen érveket tudva azt a kérdést is feltehetjük, hogy Erdélyben a vallás, vallásosság csak nemzetvédő mechanizmus lenne vagy több jelentősége is van?”³⁴ Ide kívánczik a megjegyzés, hogy a gyorsan erősödő globális kultúra elnyomja, háttérbe szorítja a hagyományokat, amiknek az őrzése így rendkívül nehéz feladatnak ígérkezik. Az önazonosság megőrzésének a vallás is rendkívül fontos része. Elmondható azonban, hogy Erdélyben a kultúra és az azt nagyban meghatározó vallás még mindig az élen jár az erdélyi társadalmi élet meghatározásában.³⁵

7. A SZOCIALISTA IDŐSZAK ÁLLAMOSÍTÁSA ÉS AZ EGYHÁZAK ELNYOMÁSA

Ahhoz, hogy Magyarország és az erdélyi egyházak jogi kapcsolatát, a Magyarországról indult támogatási rendszert megértsük, fontos hangsúlyozni azok társadalmi jelentőségét. Ezek mellett fontosnak tartom a történelmi múltból kiindulva áttekintést adni, mely megmutatja, hogy milyen kulcsfontosságú történéseket kellett az egyházaknak átélniük azért, hogy eljussanak a ma is megfigyelhető helyükre a társadalomban. A történelmi időszakok közül pedig a legmeghatározóbb, mely egyben a legtöbb változást is előidézte, az 1948 és 1989 közötti szocialista korszak. A szocialista korszak az államosítás és az egyházak visszaszorításának időszaka volt Romániában is.³⁶ 1989-ben viszont kulcsfontosságú időponthoz érkeztünk, mikor is vége szakadt a diktatúra fonalának és végre ráléphetünk a restitúció útjára. Mielőtt viszont a romániai restitúcióról, s főként az egyházi ingatlanrendezésről beszélhetnénk, azelőtt még szólnunk kell a restitúció kiváltó okáról, vagyis a szocialista időszak államosítási hullámáról. Magyarország esetén az államosítás előszele, egy 1945-ben megindult átfogó földreform volt, mellyel lényegében teljesen felszámolták a nagybirtokrendszert, illetve a középbirtokokat is. A földbirtokok felszámolása viszont nagyban érintette az egyes egyházakat. A legnépesebb gyülekezettel rendelkező egyházakat érintette legfőképp a reform, melyek közül a református egyház meglévő 102.000 holdnyi

³⁴ GEREKEN Ferenc, TOMKA Miklós: *Vallásosság és nemzettudat, Vizsgálódások Erdélyben*, második kiadás, Teleki László Alapítvány Corvinus Kiadó, Budapest, 2001. 9. p.

³⁵ KISS Dénes: *Az erdélyi magyarság vallásosságának sajátosságai*, Erdélyi társadalom szociológiai szakfolyóirat, 8. évfolyam, 1-2. szám, Kolozsvár, 2010. 74-79. p.

³⁶ JÁNOSI Csongor: *Magyar Nemzettudat Szórványban. Jenei Tamás református lelkész bákói és magyarpalatkai szolgálata*, Hagyomány, Identitás, Történelem 2020, Reformáció öröksége 6, Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar Egyháztörténeti Kutatóintézet, Budapest, 2021. 253-288. p.

földterületéből 42.000 hold területet vesztetett.³⁷ Ezzel szemben, a legnépesebb, azaz a katolikus egyház 862.000 kataszteri hold területből 765.000 holdat vesztett.³⁸ Ezen hatalmas területeknek az egyharmadát szétszabták a szegény, paraszti réteg között, mely területek főleg szántóföldek voltak. Minden más, ami mondhatni nagyobb értékkel bírt az állam tulajdonába került, és ami a legnagyobb gondot jelentette, hogy végül elmaradt az egyházak kárpótlása. Nem sokkal az 1945-ös földreform után, az 1950-es években jelent meg az egyházak teljes politikai és gazdasági elnyomása, melynek következtében elveszítették minden megmaradt földterületüket és a csekély mennyiségű állami segítségre, támogatásra kellett, hogy hagyatkozzanak a fennmaradásuk érdekében. Ide tartozott az úgynevezett kongrua, mely a lelkészek számára folyósított minimális értékű fizetésnek felelt meg. Az államosítás első hullámában az oktatási intézményeket célozták meg, melyeknek nagy része egyházi fenntartású volt. Nem sokkal később, egy másik államosítási hullám keretében az alapítványok kerültek megszüntetésre és ezzel egyidőben javaikat is államosították. Ezen lépés viszont főleg inkább a kisebb egyházakra gyakorolt hatást. Alig egy évvel később, 1950-ben a legtöbb szerzetesrend működési engedélyét is megvonták és végül 1952-ben az egyes háziingatlanok tulajdonba vételéről született törvényerejű rendelet, ami nagyban érintette az egyházakat is, hiszen így számos olyan ingatlant is államosítottak, melyeket szolgálati épületeknek használtak egyházi személyek elhelyezésére.³⁹ Erdélyben hasonló, de még drasztikusabb volt a helyzet. Ennek az volt az oka, hogy egyszerűen csak a földterületek és ingatlanok államosítása mellett idővel a kisebbségi lét visszaszorítása és a magyar kisebbség teljes asszimilációjának a megvalósítása volt a cél. Ahogy Duray Miklós ezt igencsak szemléletesen megfogalmazta: „*A többségi nemzet, amely a kisebbség megszüntetésére, felszámolására, beolvasztására törekszik, elsősorban a kisebbség identitását, nemzeti tudatát, önálló kultúráját, nyelvét, az iskoláit próbálja elvenni, megszüntetni, lerombolni.*”⁴⁰ A román szocialista kormány célja az volt, hogy a magyar nyelv és nemzeti öntudat bölcsőjét, az iskolákat államosítsa, mellyel lényegében összemorzsolja a kisebbség, a nemzetiség tagjait és már gyerekkoruktól kezdődően komoly ráhatást gyakoroljon a népcsoportra, mely mozzanat viszont idővel akár a teljes asszimilációt is megvalósíthatja.

³⁷ BALOGH Margit, GERGELY Jenő: *Állam, egyházak, vallásgyakorlás Magyarországon, 1790-2005*, Budapest, História Kiadó, 2005. 803. p.

³⁸ BALOGH Margit: „*Isten szabad ege alatt*” – az egyházak Magyarországon 1945 és 1948 között, 51. p.

³⁹ 1952. évi 4. törvényerejű rendelet egyes háziingatlanok állami tulajdonba vételéről

⁴⁰ DURAY Miklós: *Örökös önvédelem; Erdély jelene és jövője*, Erdélyi Szövetség, Budapest, 1991. 69. p.

8. EGYHÁZI INGATLANRENDEZÉS MAGYARORSZÁGON

A rendszerváltást követően jött el a pillanat, hogy a szocialista-kommunista korszak visszasságait orvosolják. Ennek egyik eszköze a kárpótlás, melynek lényege a korábban államosított ingatlanok privatizációja. Azért, hogy megérthessük a romániai, szemünkben igencsak különös restitúciós folyamatot, ahhoz először jobban meg kell ismerkednünk a magyarországi ingatlanrendezési folyamat egyes lépéseivel. Mindenekelőtt fontos kiemelni, hogy a magyarországi ingatlanrendezés 2011-re lezártnak tekinthető, ezzel ellentétben a romániai ingatlanrendezési folyamat igen lassú és még jelenleg is távol van a befejezett állapottól. Magyarország esetében három alapelvet nevezhetünk meg, melyek a kárpótlási folyamat alkotmányjogi kereteit szabták meg. Ezen alapelvek rendre a következők: a tulajdoni formák egyenlősége, a kárpótlás részlegessége, ami nem lehet reprivatív, illetve az, hogy nem tehető különbség a vagyoni és a nem vagyoni károk között. Ezen elvek közül mindenképp ki kell emelnem azt a szót, hogy nem lehet *reprivatív*. Ez azt jelenti, hogy az államosított javakat nem lehet azon tulajdonosoknak visszaszolgáltatni, akik az államosítási folyamat előtt rendelkeztek ezekkel. Ugyanis a rendszerváltás után az ország akkori gazdasági helyzete és instabilitása nem engedett lehetőséget ennek a végrehajtására, ezért észszerűbb megoldásra volt szükség, mely végül a teljes kárpótlás helyett a részleges kártalanítást szorgalmazta, mely lényegében vagyoni kárpótlásnak nevezhető. Ezen vagyoni kárpótlásnak a középpontjában az értékpapírok álltak, avagy az ügynevezett kárpótlási jegyek, avagy bizonyos esetekben készpénz. Ezen kárpótlási jegyeknek a lényege az volt, „hogy a privatizáció megindulása után ezeket az értékpapírokat használhatták az eladásra kínált állami tulajdonú földterületek, ingatlanok és termelőüzemek megvételére.”⁴¹ Ha a rendszerváltás utáni ingatlanrendezést leszűkítjük és megtekintjük azt az egyházak vonatkozásában, akkor az az 1991. évi XXXII. törvénnyel kezdődött, mely a volt egyházi ingatlanok tulajdoni helyzetének rendezéséről szólt. Az egyházi ingatlanrendezéssel kapcsolatban már az elején szükséges leszögeznünk, hogy a gazdasági célú ingatlanok, mint a termőföldek, az erdőterületek, illetve az egyes gazdasági célú épületek kimaradtak az egyházi célú ingatlanrendezésből. Az egyházi ingatlanrendezési törvény tehát úgymond funkcionális alapon közelítette meg a restitúció kérdését, mégpedig úgy, hogy az egyházakat a hitéleti célú és közfeladatot ellátó tevékenységük érdekében ingatlannal segítheti az állam. Ezen ingatlanok pedig lehetőség szerint a volt egyházi ingatlanok voltak. Ezek mellett a törvény kivételes esetben lehetőséget biztosított a pénzbeli kártalanításra

⁴¹ FEDOR Tibor: *Az egyházi ingatlanrendezés 20 éve, 1991-2011*, Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, Egyházi, Nemzetiségi és Civil társadalmi kapcsolatokért felelős államtitkárság, Budapest, 2012. április 30. 13. p.

meghatározott célú épület építésére. 1997-ben a vatikáni megállapodás után jött egy törvénymódosítás, mely lehetőséget adott arra, hogy a volt egyházi ingatlanok után járadékot igényeljenek az egyházak, ezek alapján pedig elmondható, hogy sok esetben nem a régi egyházi ingatlanokat szerezték vissza az egyházak, hanem helyettük pénzbeli kártalanítást kaptak vagy egyenesen járadékalapba helyezték volt épületeiket.⁴² Ez egy virtuális járadékalap, ami azt jelentette, hogy állami és önkormányzati tulajdonosok szabadon használták az ingatlanokat, ennek az értéke került bele egy virtuális alapba, ami folyamatosan él, működik és az egyházak ezek után örök járadékot kapnak. Ezen magyar elgondolás és ingatlanrendezési rendszerrel ellentétben, Fedor Tibor közlése nyomán Romániában másképp közelítették meg ezt a kérdést, hiszen ott viszonylag széleskörű restitúciós rendelkezések érvényesültek.⁴³

9. A ROMÁNIAI RESTITÚCIÓ, KIEMELT FIGYELEMMEL AZ EGYHÁZAKRA

Románia esetében a civil szférában is lehetőség volt széles körben erdőt, földterületet is visszaigényelni az örökösöknek. Az egyházi restitúcióval kapcsolatban pedig fontos megjegyezni, hogy míg Magyarországon a kárpótlás, s azon belül az egyházi ingatlanrendezés viszonylag gyorsan lezajlott, sőt esetenként ezen ügyek elsőbbséget élveztek, addig Romániában az egyházi ingatlanrendezés volt a restitúció azon aspektusa, melyet időben nagyon elhúztak. Érdekes például az, hogy magáncélú restitúció kérdésében Romániában már a 90-es évek elején születtek jogszabályok, míg az egyházi ingatlanrendezés kérdésében jóval később 2002-ben született meg az első jogszabály, nevezetesen a 2002. évi. 501-es törvény az egyházi ingatlanok rendezéséről.⁴⁴ Érdeemes megemlíteni, hogy az ortodox egyházat kevésbé érintette a restitúció, hiszen a kommunista időszakban elég komoly társadalmi bázist tudott megőrizni, továbbá a történelmi román területeken nem nagyon tartott fenn iskolákat az ortodox egyház, mivel a 19. század közepétől ezt már inkább állami feladatnak vélték. Ezzel szemben a történelmi magyar egyházaktól szinte mindent elvettek a kommunista rezsim ideje alatt, s annak visszaszolgáltatása mai napig akadozik. Az elmúlt években láthattunk olyan tendenciákat, miszerint azon ingatlanokat, melyeket visszaszolgáltattak eredeti tulajdonosaiknak most megpróbálja a román állam bírósági úton visszaszerezni. Utóbbi

⁴² 1997. évi CXXV. törvény a volt egyházi ingatlanok tulajdoni helyzetének rendezéséről szóló 1991. évi XXXII. törvény módosításáról

⁴³ Interjú Fedor Tiborral, az Egyházi Koordinációs és Kapcsolattartási Főosztály Főosztályvezetőjével 2022.09.01. gépirat: Az interjút készítette e dolgozat írója

⁴⁴ Mindazonáltal a román politikai elit célpontjai a történelmi magyar egyházak voltak és nem állt szándékában, hogy ingatlanokkal ellássa ezen egyházakat. - VERESS Emőd, KISS Tibor, ANTAL János: *White Book on church property restitution in Romania, With special regard to Reformed, Roman Catholic, Unitarian and Evangelical Lutheran Churches*, Transylvanian Reformed Church District, Kolozsvár, 2016. 46-76. p.

években pedig ezzel párhuzamosan nem nagyon történt olyan döntés, hogy további ingatlanokat szolgáltatnának vissza az egyházaknak. Mindössze érdekességként megjegyezném, hogy Romániában a görög-katolikus egyház is nagyon nehéz helyzetbe került a restitúció ügyével a történelmi magyar egyházakhoz hasonlóan, ami azért is érdekes, mert a görög-katolikus egyház játszotta a legnagyobb szerepet a román nemzettudat kialakításában. Erre részben azért került sor, mert a kommunista diktatúra időszakában betiltották a görög-katolikus egyházat, mely speciális orosz hatású volt és ezzel egyidőben az akkori görög-katolikus egyház összes vagyonát az ortodox egyház kapta meg. Fedor Tibor álláspontja szerint azért mondható a görög-katolikus egyházi ingatlanrendezés még lassabbnak, mint a magyar egyházak ingatlanainak a restitúciója, mivel a rendszerváltás után a román politikai elit semleges maradt az egyházak párharcában és rájuk bízta a döntés meghozatalát, illetve az egyházi ingatlanokkal kapcsolatos kiegyezést. Románia esetében érdemes rámutatni, hogy az Euroatlanti integrációig és a NATO-hoz való csatlakozásig még megfigyelhető volt egyes egyházi ingatlanok visszaszolgáltatása, de az integráció után ezen folyamat szinte teljesen leállt, sőt mint már említettem több esetben bírósági úton próbálja a román állam visszaszerezni az egyes még vissza nem szolgáltatott ingatlanokat.⁴⁵

10. A SEPSISZENTGYÖRGYI SZÉKELY MIKÓ KOLLÉGIUM RESTITÚCIÓS ÜGYE

A következőkben egy konkrét esetet mutatnék be a romániai gyakorlatból, mely rendkívül pontosan mutatja be az ottani restitúciós folyamat nehézségeit. A sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégiumot először visszaszolgáltattak a Református Egyháznak, később viszont egy bírósági ítélet nyomán az visszakerült a román állam tulajdonába arra hivatkozva, hogy a restitúció érvénytelen okiratok alapján történt meg. 2015 áprilisában a román Országos Ingatlan-visszaszolgáltatási Hatóság újra elővette a Székely Mikó Kollégium ügyét, azonban ekkor sem történt semmi változás és továbbra is fennmaradt a status quo. Ezt többen azzal magyarázták, hogy a telekkönyvi kivonatokat szándékosan félreértelmezték a bíróságon, így arra a következtetésre juthattak, hogy a Kollégium nem volt a Református Egyház tulajdonában, hiszen a benyújtott iratokon egy másik tulajdonos volt megjelölve, ami nem az egyház, hanem a Kollégium maga volt, pontosabban a református egyház sepsiszentgyörgyi református fiúgimnáziuma.⁴⁶ Ebből viszont arra lehet következtetni, hogy az államosításkor a Református Egyház volt az iskola épületének tulajdonosa és az oktatási intézmény fenntartója is. Ezen

⁴⁵ Interjú Fedor Tiborral, az Egyházi Koordinációs és Kapcsolattartási Főosztály Főosztályvezetőjével 2022.09.01. gépirat: Az interjút készítette e dolgozat írója

⁴⁶ VERESS Emőd: *Vázlatos megjegyzések a romániai egyházi ingatlanrendezésről, különös tekintettel a Székely Mikó Kollégium ügyére*, Pro Minoritate, 2020. nyári kiadás, 2020.

következtetést figyelmen kívül hagyva és kizárólag az írásos dokumentumot figyelembe véve a bíróság arra hivatkozott, hogy nem a jogos tulajdonos szándékozik visszakövetelni államosított tulajdonát. Ezzel szemben olyan ellenvetések is születtek, melyek azt taglalják, hogy az elsőfokú bíróságnak nem volt illetékessége ezen ügyben döntést hozni, így a tulajdonjog kérdésének felülvizsgálata nyilvánvalóan törvénytelen volt, hiszen egy büntetőbíróság csak úgy „mellékesen” nem dönthetett volna a tulajdonjog kérdésében.⁴⁷ Később az ügy a romániai Legfelsőbb Semmítő- és Ítélszék elé került, ahol jogerősen elutasították a Székely Mikó Kollégium épületeinek a visszaszolgáltatását. A romániai Legfelsőbb Bíróság 2018. október 25.-én hozta meg az ítéletét, melyre válaszul az Erdélyi Református Egyházkerület a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bíróságához fordult.⁴⁸ Az ügygel kapcsolatban meglátásom szerint az EJEB még nem foglalt állást, hiszen az elmúlt években sem az Erdélyi Református Egyházkerület weboldalán nem láthattunk az ügygel kapcsolatos híreket, sem az EJEB HUDOC rendszerében nem található határozat a Székely Mikó Kollégium ügyével kapcsolatban.⁴⁹

11. A NEMZETPOLITIKAI STRATÉGIA; A HATÁRON KÍVÜL ÉLŐ MAGYAR KISEBBSÉGEK TÁMOGATÁSA

A következőkben kiemelt figyelmet fordítok az anyaországi támogatási rendszer és programok bemutatására, melyek mai életkörülményeink között meghatározóak a kisebbségek, s jelen esetben az erdélyi magyar kisebbség számára. Ezen támogatási rendszer alapjaként jelenik meg a Nemzetpolitikai Stratégia (a továbbiakban: Stratégia), melynek lényege, hogy összegzi azon célokat, melyeket a magyar állam a határokon kívül élő magyar kisebbségek segítségével és velük való együttes felemelkedéssel kíván elérni. A Stratégia legfőbb feladata, hogy bemutassa azon alapelveket, melyek útján az állam hozzájárul a külhoni közösségek fennmaradásához és fejlődéséhez. Megfogalmazza azon elvet, avagy eszmét, miszerint a nemzet fennmaradása minden magyar felelőssége, a külhoni és a határon belül élőké is, illetve taglalja, hogy a Stratégia érinti más államok jogrendszereit is, illetve figyelembe veszi az Európai Unió kisebbségvédelmi alapelveinek keretét. A Stratégia lényege, hogy számos cselekvési terület leírását tartalmazza, mint például az oktatás, gazdaságfejlesztés, tudomány, mezőgazdaság, kultúra, turizmus, média, sport, ifjúság, vagy ami jelenleg dolgozatom amolyan

⁴⁷ SZILÁGYI István: *A kommunizmus alatt elkobzott ingatlanok elmulasztott visszaszolgáltatása; A sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium és a gyulafehérvári Batthyáneum csillagvizsgáló és könyvtár esete*, 2017.

⁴⁸ Az Erdélyi Református Egyházkerület honlapja

⁴⁹ BEATA Huszka: *Restitutio Interruptus: Minority Churches, Property Rights and Europeanisation in Romania*

központi irányvonalának nevezhető, az egyházak.⁵⁰ Eme cselekvési területek mellett a kijelölt célok is helyet kaptak a stratégiában. Az egyházak tekintetében kiemeli, hogy a magyar nemzetpolitika tiszteletben tartja az egyházak autonómiáját és nem kíván beleszólni azok belső kérdéseibe. A Stratégia is fontos elemeknek tartja az egyházakat a nemzeti megmaradás kérdésében, sőt sok esetben előfordul, hogy az egyházakon kívül más úgymond védvonal nem is jelenik meg, ezért ilyen helyzetekben az egyházak segítése még hangsúlyosabb. Az egyházak jelenléte úgy Erdélyben, mint más szórványterületeken több ágazatot is meghatároz, így például az egyházak részt vállalnak az oktatásban, a szociális ellátások és az örökségvédelem terén, valamint cigánymisszió vagy szórványgondozás is megjelenhet feladataik között, de elmondható, hogy oktatásban betöltött szerepük a legnyomatékosabb. Óvodától a felsőoktatásig találhatunk intézményeket, melyek az egyházak által működtetettek. Ezen egyházi oktatási intézményekre jellemző az is, hogy csak nagyon minimális mértékben részesülnek állami támogatásban, ami nem elegendő megfelelő fenntartásuk és karbantartásuk érdekében. Éppen ezért az anyaországból érkező finanszírozás elengedhetetlen. Az egyházi iskolák a nemzet szellemében a magyar nyelv és kultúra legfőbb letéteményesei, az oktatás és a nevelés terén ezen értékeket helyezik előtérbe. Mindezek mellett pedig a testvériskolai kapcsolatrendszer és a Határtalanul Program a magyarországi és a külföldi iskolák között úgyszintén ezen értékek átadását segíti. A Stratégia kiemeli, hogy adott esetekben a szórványvidékeken, ahol az állami iskolákban nem volt lehetőség magyar nyelvű osztályok indítására, ott az anyaország az egyházakkal működik együtt annak érdekében, hogy az anyanyelv oktatására sor kerülhessen. Mindezek mellett pedig azt is megemlíti, hogy a külföldi, volt egyházi ingatlanok restitúciójánál Magyarország, ha kell diplomáciai eszközökkel, avagy jogi segítségnyújtással is asszisztál. A restitúciós kérdések mellett az egyházi épületek rekonstrukciójának támogatása, illetve az 5000 főt el nem érő településen szolgálatot teljesítő lelkészek jövedelem pótló támogatása is a stratégiában megjelölt feladatok között található. 2011 és 2013 között az egyházi épületek, templomok helyreállításánál, felújításánál a magyar állam 1,2 milliárd forint támogatást nyújtott, valamint ugyanezen időszakban a lelkészek számára évente nagyjából 160 millió forint összegű jövedelem pótló támogatást szolgáltatott.⁵¹

⁵⁰ *Magyar Nemzetpolitika - A nemzetpolitikai stratégia kerete*, Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Nemzetpolitikai Államtitkárság, Kiadta a Magyar Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2011.

⁵¹ *A „Magyar Nemzetpolitika-A Nemzetpolitikai Stratégia Kerete” című stratégiai dokumentum végrehajtása*, Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Nemzetpolitikai Államtitkárság, Kiadta a Magyar Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest. 2013.

12. AZ EGYHÁZI KÖZSZOLGÁLTATÁSOK

A továbbiakban azt vizsgálom, hogy az egyházak, de főként a Református Egyház milyen közfeladatokat lát el, hogyan épül fel ennek jogalapja és finanszírozása. Mindenekelőtt le kell szögeznünk, hogy az Erdélyi Református Egyház, de akár más erdélyi magyar egyházak tekintetében is egy többoldalú viszonyrendszer áll fenn a közfeladat-ellátások terén, hiszen egyrészt kapcsolatban áll a két állam egymással a kétoldalú szerződések által, másrészt az Erdélyi Református Egyházkerület is szorosan kapcsolódik a Magyarország területén lévő többi egyházkerülethez a Generális Konventnek köszönhetően⁵², mindezek mellett pedig kapcsolat áll fenn mind a magyar, mind pedig a román állam és az Erdélyi Egyházkerület közt. Miért fontos ezt a tényt ismernünk? Nos azért, mert az egyházak közfeladat-ellátásához jogi alapot biztosíthat egyrészt a lakóhely szerinti állam, másrészt az anyaország alkotmánya, jelen esetben az Alaptörvény, a két ország kapcsolódó jogszabályai, illetve az egyes egyházak belső szabályai. Mielőtt a konkrét közfeladatokat említeném, először kiemelnék néhány kapcsolódó alaptörvényi rendelkezést mind az egyházakkal, mind pedig a közszolgáltatásokkal kapcsolatban. Először is az Alaptörvény leszögezi, hogy a „vallási közösségek önállóak, azonban az állam és az egyházak együttműködhetnek a közösségi célok elérése érdekében”.⁵³ Ennek tekintetében elkülöníthetünk *állami egyházjogot*, mely lényegében az állam által alkotott, az egyházak jogállását, az egyház és állam viszonyát szabályozó joganyag; és *felekezeti egyházjogot*, mely *a felekezetek belső szabályait, működésük és szervezetük belső rendjét jelenti, mely alapján az állam által elismerten, szabadon és autonóm módon működhetnek*.⁵⁴ Mindezek mellett az Alaptörvény XXII. cikke azt is leszögezi, hogy Magyarország törekszik arra, hogy a közszolgáltatásokhoz való hozzáférést mindenki számára biztosítsa. Ebből arra következtethetünk, hogy a közszolgáltatási rendszer megszervezése és annak fenntartása az állam feladata, de annak végrehajtása központi vagy helyi szervezésben is megvalósulhat. Nyikos Györgyi és Soós Gábor úgy véli, hogy az „Alaptörvény Szabadság és Felelősség részében található X. cikk a tudományos kutatás, a művészeti alkotás, a tanulás és tanítás, XI. cikk a közművelődés, XIX. cikk a szociális biztonság és szociális ellátás, XX. cikk az egészségügyi ellátás és XXII. cikk a méltó lakhatás részében fogalmazza meg az állam elkötelezettségét”.⁵⁵ Ezen feladatok ellátásának feltételeit és a feladatellátók személyét

⁵² *A Magyar Református Egyház Alkotmánya*, 8. fejezet

⁵³ *Magyarország Alaptörvénye*, VII. cikk. (3)-(4) bekezdés

⁵⁴ KÖBEL, Budapest, 2019. 29-30. p.

⁵⁵ NYIKOS Györgyi, SOÓS Gábor Gergely: *A közszolgáltatás-szervezés, a közfeladat-ellátás stratégiai szervezési ismeretei*, Nemzeti Közfeladatügyi Egyetem, Ludovika, 2020. 15. p.

sarkalatos törvények tartalmazzák. A fentiek arra utalnak, hogy akár központi, akár helyi szinten történjen az egyes közfeladatok ellátása, azok teljesítésében részt vállalhatnak az egyes egyházak, mivel azonban az államtól függetlenül, autonóm módon működnek, ezért a közfeladat-ellátás részükre nem kötelezettség, csupán alternatív, választható tevékenység. A fentiekhez hasonlóan Románia Alkotmánya is tartalmazza, hogy az egyes vallásfelekezetek szabadok és saját alapszabályaik által szerveződnek a törvények keretei között. Hasonlóképp kiemeli, hogy *a vallásfelekezetek autonómok az állammal szemben és ennek a támogatását élvezik, ideértve a vallásos lelkigondozás megkönnyítését a hadseregben, a kórházakban, a börtönökben, a menhelyeken és az árvaházakban.*⁵⁶ Összesítve tehát mindkét országban fennáll az egyházak önállóságának elismerése, a közfeladat-ellátás állami jellege és az egyházak közszolgáltatásokban való részvételének biztosítása.

A továbbiakban a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény (a továbbiakban: Ehtv.) kapcsolódó rendelkezéseit kívánom szemléltetni. Az Ehtv. alapján az *egyház részt vállalhat a társadalom értékteremtő szolgálatában, ennek érdekében közcélú tevékenységet végezhet.*⁵⁷ „A helyi közszolgáltatások típusait figyelembe véve a közcélú tevékenységeket a következő módon csoportosíthatjuk; először is beszélünk kommunális szolgáltatásról, melynek mintapéldája a temetőfenntartás, illetve humán szolgáltatásokról, melyek közé tartozik a nevelés és oktatás, az egészségügyi, gyermek- és ifjúságvédelmi, kulturális és szociális tevékenység.”⁵⁸ E tevékenységek nem számítanak vallási tevékenységnek, de hozzájárulnak az egyházak küldetéséhez és a közösségi célok megvalósításához. Le kell szögeznünk, hogy az egyház által végzett közfeladat-ellátás nem minősül gazdasági-vállalkozási tevékenységnek, illetve ezen feladatok ellátása történhet a helyi önkormányzattal való együttműködés által vagy az egyház saját jogán. Fontos kiemelnünk, hogy az egyház belső egyházi jogi személyt hozhat létre, mely annak belső szabálya szerint működik, a belső szabályokban meghatározott viszonyokban eljárhat az egyház képviseletében, illetve a belső egyházi jogi személyre is a bevett egyház, a bejegyzett egyház és a nyilvántartásba vett egyházra vonatkozó szabályokat kell alkalmazni.⁵⁹ E belső egyházi jogi személy közcélú tevékenység végzésére hozható létre, mely keretében nevelési, oktatási,

⁵⁶ Románia Alkotmánya, 29. szakasz, a lelkiismereti szabadság

⁵⁷ Ehtv. 20. § (2)

⁵⁸ KOVÁCS Péter: *Religio et constitutio*, A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának könyvei, Doktorandusz tanulmányok 1., ELŐHÁZI Zsófia: *Az egyházak szerepe a helyi közszolgáltatásokban*, Budapest, 2014. 57-58. p.

⁵⁹ Ehtv. 11. §

felsőoktatási, egészségügyi, karitatív, szociális, család-, gyermek- és ifjúságvédelmi, kulturális, valamint sporttevékenységet végző intézményt hozhat létre és tarthat fenn.⁶⁰

A korábban említett egyházak általi kommunális szolgáltatás a temetőfenntartást és a kegyeleti közszolgáltatást tartalmazza. Az ezzel kapcsolatos szabályokat a temetőkről és a temetkezés rendjéről szóló 1999. évi XLIII. törvény (a továbbiakban: Temetőtv.) foglalja magába. A Temetőtv. tartalmazza a temetők tulajdonosainak, kezelőinek és fenntartóinak személyét, mely lehet az állam, a települési önkormányzat, az egyház, a helyi és országos kisebbségi önkormányzat, gazdálkodó és közhasznú szervezet. Ennek tekintetében tehát az egyházak is lehetnek temetőtulajdonosok, aminek következtében az ezen jogviszonyhoz kapcsolódó közfeladatokról is kötelesek gondoskodni, azaz a felekezeti temetők fenntartásáról és a temetkezési szolgáltatások igénybevételének biztosításáról. Az egyházak bár a kommunális szolgáltatások terén is megjelennek, de alapvetően a humán szolgáltatások terén mutatkozik meg relevanciájuk, és ezen belül is a szerepük az oktatás terén kiemelkedő. A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény (a továbbiakban: Köznev. tv.) határozza meg, hogy az óvodai, az iskolai és a kollégiumi nevelés és oktatás számít köznevelésnek, illetve deklarálja, hogy adott közoktatási intézményt ki alapíthat és tarthat fenn.⁶¹ Ezen szereplők közé sorolhatjuk az egyházi jogi személyt és a vallási egyesületet, akik kötelesek köznevelési megállapodást kötni a helyi önkormányzatokkal, hiszen a közoktatási ellátásról a helyi önkormányzatok kötelesek gondoskodni, melyet megállapodás útján nem állami vagy önkormányzati intézmény útján is elláthatnak. E tekintetben tehát az egyházi oktatás is ingyenes és ugyanazon előírásokat kell rá alkalmazni, mint a helyi önkormányzati intézményekre. A köznevelési szerződés kötelező tartalmi elemeit a Kormány rendeletben megállapíthatja, továbbá az egyházak saját, belső szabályaik alapján – a Köznev. tv.-el összhangban – maguk olyan elveket és előírásokat is megfogalmazhatnak, melyek konkrétan az adott egyház oktatási rendjére, értékrendjére és elveire építenek. Példaként említhető azon szabályozás, mely a jogosultak körét taglalja, akik az egyház nevében közoktatási intézményt hozhatnak létre, s melyet a Magyarországi Református Egyház közneveléséről szóló 1995. évi I. törvénye tartalmaz. Az egyházi oktatás tekintetében tehát fontos megállapítani, hogy az mind az állami, mind pedig az egyházi jogszabályoknak meg kell feleljen, állami működési engedéllyel kell rendelkezzen, mindazonáltal a működéséhez és fenntartásához szükséges gazdasági és szakmai szempontoknak is eleget kell tennie. Az oktatáshoz hasonlóan az egészségügyi szolgáltatások

⁶⁰ Ehtv.

⁶¹ 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről, 2. szakasz, (2)-(3) bekezdés

terén is közreműködnek az egyházak, főként, mint egészségügyi szolgáltató, vagy annak fenntartója, azaz leginkább járóbeteg-szakellátás és fekvőbeteg-ellátás nyújtásában vesznek részt. A Magyar Református Egyházhoz a Bethesda Gyermekkorház működtetése kapcsolható. Jelen esetben is az egyházi intézmények az állam által, az az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvényben (a továbbiakban: Eütv.) meghatározott szabályozásoknak kell megfeleljenek, azaz a betegek és az egészségügyi dolgozók jogait és kötelezettségeit, az egészségügyi szolgáltatások szakmai követelményeit és az intézmények fenntartására vonatkozó rendelkezéseket az egyházaknak figyelembe kell venniük és a kellő előírásokat be kell tartaniuk. A Református Egyház 2000. évi II. törvénye a szeretetszolgálatról hangsúlyozza a betegek ápolásának és gondozásának jelentőségét, meghatározza annak intézményi hátterét, az alkalmazottakkal kapcsolatos előírásokat, illetve a fenntartás és a pénzügyi források szabályait. Az egyházak a szociális szolgáltatások tekintetében is kimagasló szerepet játszanak, amit az állami szervezetrendszer részeként nyújtanak. A szolgáltatások biztosításáért normatív hozzájárulásra jogosultak, amit vissza kell fizessenek, ha a szolgáltatásokat nem a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló törvény vagy más, vonatkozó jogszabály rendelkezései szerint végzik. A humán közszolgáltatások közül a fentieket nevezném a legrelevánsabbnak, mindazonáltal ezeken kívül az egyházak még jelentős szerepet töltenek be a gyermek- és családvédelem terén, melyek esetén egyházi gyermekjóléti intézményeket tartanak fenn. A közművelődés, a tudomány, a művészet és a kultúra terén is végeznek közfeladatokat. Itt hangsúlyozhatjuk muzeális intézmények alapítását, azok működési engedélyhez kötöttségét. E múzeumok elsősorban vallási tevékenységhez kapcsolódnak, ugyanis a „*Református Egyház a Sárospataki Református Kollégium Múzeumát, a Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményének Múzeumát és Debreceni Református Kollégium Múzeumát, valamint a Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Múzeumát tartja fenn*”.⁶² A múzeumok mellett a Református Egyház számos könyvtárat és levéltárat is működtet. Az egyházak gazdálkodását és költségvetését az Ehtv. mellett az egyházak hitéleti és közcélú tevékenységének anyagi feltételeiről szóló 1997. évi CXXIV törvény is rendezi, mely leszögezi, hogy az egyházak bevételei államháztartási finanszírozásból, európai uniós forrásokból vagy nemzetközi megállapodás alapján finanszírozott programokból származnak. Hangsúlyoznunk kell, hogy az egyházak hitéleti célú bevételeit és azok felhasználási módját és területét az állam nem ellenőrizheti. Mindezek mellett az egyházak közcélú tevékenységének végzése oly módon hasonlít az állami és a helyi önkormányzati intézmények közfeladat-

⁶² KOVÁCS, ELŐHÁZI, Budapest, 2014. 73. p.

ellátásához, hogy az ezen feladatokhoz kapcsolódó állami hozzájárulások jogcímét és fedezetét tartalmazza az éves költségvetési törvény. Összesítve tehát az egyházak által nyújtott közszolgáltatások finanszírozása az állam költségvetéséből történik, sőt adott esetben ezen közcélú tevékenységek végzéséhez szükséges ingatlan megszerzéséhez is anyagi támogatást kaphatnak az egyházak. Ebből kifolyólag azonban a közcélú feladatokra adott költségvetési támogatásokat az állam szigorúan ellenőrzi, hiszen a közpénzek felhasználása kizárólag az előírt célra történhet. Az ellenőrzést az Állami Számvevőszék végzi, de esetenként a Kormány is kijelölhet más szervet a támogatások felhasználásának vizsgálatára.⁶³

A korábban taglalt humán közszolgáltatások Romániában is hasonlóképp épülnek fel. Románia Alkotmányának 32. cikke tartalmazza a tanuláshoz való jog alkotmányos szabályait, melynek keretében az (5) bekezdés megállapítja, hogy *az oktatás minden fokon állam, magán és felekezeti intézményekben folyik, a törvény feltételei között*, illetve a (7) bekezdésben leszögezik *a vallási oktatás szabadságát, minden egyes vallásfelekezet sajátos követelményei szerint*.⁶⁴ Ez egyrészt utal a vallás oktatásának relevanciájára az állami oktatás területén, másrészt pedig utal magukra az egyházi oktatási intézmények működésére. Az Alkotmány releváns rendelkezései mellett a Vallásszabadságról és az egyházak általános helyzetéről szóló 489/2006. számú romániai törvény tartalmaz részletes szabályozást az oktatás és más egyházi közfeladat-ellátással kapcsolatban. A törvény 5. fejezete részletesen rendelkezik az egyházi oktatás rendszeréről, ahol leszögezi, hogy *„Minden egyház szabadon határozhatja meg saját oktatási intézményeinek formáját, szintjét, létszámát és tantervét, a törvényben meghatározott feltételek mellett*.”⁶⁵ Ebből újfent kitűnik az egyházak önállósága, illetve az állami és egyházi oktatás elkülönítése. A törvény ezen fejezete a nevelés és oktatás mellett taglalja az egyházak által fenntartott gyermekvédelmi intézményekről szóló rendelkezéseket is. A magyar Ehtv. szabályozásához hasonlóan a romániai 489/2006. számú törvény is tartalmaz az oktatáson kívül más egyházi közszolgáltatásokkal kapcsolatos rendelkezéseket. Először is a 7. szakasz megfogalmazza, hogy *„a román állam elismeri az egyházak szellemi, oktatási, szociális, karitatív, kulturális és társadalmi partnerségben, valamint a társadalmi béke tényezőiként betöltött szerepét*.”⁶⁶ Ez lényegében egy konkrét utalás arra, hogy az egyházak széles körben részt vehetnek az állami közfeladat-ellátásban. A jogszabály a magyarhoz hasonlóan tartalmazza kommunális közszolgáltatásként a temetőfenntartást, melynek szabályairól az

⁶³ KOVÁCS, ELŐHÁZI, Budapest, 2014. 75-78. p.

⁶⁴ *Románia Alkotmánya*, 32. cikk, (5) és (7)

⁶⁵ *A vallásszabadságról és az egyházak általános helyzetéről szóló 489/2006. számú törvény*, 33. szakasz (2) bekezdés

⁶⁶ *489/2006. számú törvény*, 7. szakasz (1)

egyházak maguk rendelkeznek belső jogukban. Mindezek mellett a törvény 10. szakasza tartalmazza az egyházak költségeinek meghatározását, annak tényét, hogy az egyházak elsősorban saját bevételeikből fedezik tevékenységeiket, mindazonáltal rendelkezik az állam által nyújtott támogatásokról, melynek keretében például a román állam segíti az alacsony jövedelmű vallási közösségeket, azok személyzetének finanszírozásában. Mindezek mellett az állam minden vallási közösséget és egyházat anyagi támogatásban részesít azok működésének költségeiben, illetve a felmerülő újítások esetén is a hívők számával és a tényleges szükségletekkel arányosan. Ezenfelül a törvény 10. szakaszának (7) bekezdése leszögezi, hogy „Az állam támogatja a bevett egyházak tevékenységét szociális szolgáltatóként is.”⁶⁷ A fenti rendelkezések keretében tehát megállapíthatjuk, hogy a román állam hazánkhoz hasonlóan állami feladatként kezeli az egyes közfeladatok ellátását, mindazonáltal lehetőséget biztosít az egyházaknak ezen feladatok ellátásában való részvételre és egyúttal anyagi támogatásban is részesíti őket a szolgáltatásnyújtás arányában.⁶⁸

A korábbiakban szó volt a kétoldalú szerződésekről, melyek a két ország viszonyát taglalják, beszéltem a Nemzetpolitikai Stratégia keretében a Magyarország részéről nyújtott anyagi támogatásokról, mellyel az erdélyi egyházak közszolgáltatási tevékenységét is támogatják, illetve Románia és az erdélyi magyar egyházak kapcsolatát is bemutattam. A továbbiakban a Református Egyház egységét kívánom demonstrálni, mely a Magyar Református Egyház alkotmánya és a Generális Konvent munkája által valósul meg. Ezt azért szükséges hangsúlyoznunk, mert az egyház belső joga szerint a Kárpát-medencében a református részegyházak ugyanazon belső regulákra építkeznek, egy közös Magyar Református Egyház részeinek minősülnek, ennek következtében a közfeladatok ellátásában történő részvétel is egységes szabályozásra épül. Az egyház egységét kifejezi a Magyar Református Egyház Alkotmánya, mely szerint az Alkotmány „a Kárpát-medencei református egyházak és társult hitvallásos közösségek közös alkotmánya”⁶⁹. Az Alkotmány 2009. május 22.-én került elfogadásra, mellyel egységüket kívánták kifejezni a református közösségek, valamint ennek 8. fejezetében szabályozzák a Generális Konvent intézményét, melynek feladata a közös alkotmány és törvények előkészítése, a közös ügyek koordinálása és az egység munkálása. Ezen említett egység azonban nem abszolút jellegű. A társult részegyházak továbbra is megtartják önállóságukat és függetlenségüket belső rendszerük szervezésében, ami alól kivételt képeznek a közös szabályozást igénylő feladatok. A közös szabályozás egyik főbb iránya azonos elvű és

⁶⁷ 489/2006. számú törvény, 10. szakasz (7)

⁶⁸ 489/2006. számú törvény

⁶⁹ A Magyar Református Egyház Alkotmánya, 2. fejezet, 2. §

jogi irányultságú egyházszerkezet kialakítása. Ezek mellett a társult részegyházak a jogalkotás mellett együttműködnek a közös képviselet területén, a szeretetszolgálatban, a sajtó, az oktatás, az ifjúsági munka, az informatika, sőt a nyugdíjügyek intézésének területén is. A Református Egyház joga szerint tehát közös egyházzól beszélünk, mely egységesen járul hozzá a magyar közösség mindennapjaihoz, így az általuk végzett közfeladat-ellátás egységes belső szabályok alapján történik, olyan formában, hogy azok megfeleljenek az állam által hozott normáknak is.⁷⁰

13. A BETHLEN GÁBOR ALAP; A KÜLHONI MAGYAR KISEBBSÉGEK

TÁMOGATÁSÁNAK PÉNZÜGYI ALAPJA

A Nemzetpolitikai Stratégiában szereplő támogatások és programok pénzügyi alapja a Bethlen Gábor Alap (a továbbiakban: Alap), melynek létrehozásáról a 2010. évi CLXXXII. törvény rendelkezett. A Bethlen Gábor Alap segítséget nyújt a külhoni magyar kisebbségek támogatását célzó programok és az ezekhez kirendelt anyagi támogatások összeegyeztetésénél. Maga a támogatáspolitikai szigorú szabályok szerint működik, de egyúttal az Alap átláthatóbbá és elszámolhatóbbá teszi a forrásokat, mindazonáltal arra is lehetőséget nyújt, hogy az uniós alapokat is megfelelőbben kiaknázhassa a magyar állam.⁷¹ Mindezeket tudva feltehetjük a kérdést, hogy kik részesülhetnek támogatásban? Erre a kérdésre nagyon széles körű választ adhatunk, mert mind a magyar lakóhellyel nem rendelkező, de magukat magyarnak valló természetes személyek, mind civil szervezetek vagy nonprofit gazdasági társaságok részesülhetnek az Alap támogatásában, de ezeken kívül még állami intézmények és önkormányzatok számára is elérhetőek egyes komponensek. Ami pedig számunkra jelen pillanatban a leglényegesebb az az egyházi jogi személyek és a határon túli egyházak köre.⁷²

A Bethlen Gábor Alap megindulásának első éveiből származó adatok pontosan mutatják, hogy milyen mennyiségű támogatás érkezett adott programok keretében. Példának okáért összesítve 2012-ben az Alap több, mint 12 milliárd, míg 2013-ban már több, mint 14 milliárd forint értékű támogatást kínált fel a külhoni, diaszpórában élő kisebbségek számára, mely összegeknek nagy részét az oktatási és nevelési támogatások, illetve a nemzeti jelentőségű intézmények fenntartása, rekonstrukciója teszi ki, de ezek mellett a „Határtalanul Program”, illetve „A magyar kultúráért és oktatásért pályázat” is ide sorolható. Ezzel szemben az elmúlt néhány évben a támogatásokra szánt költségvetés évente megközelítette a 35 milliárd forintot,

⁷⁰ *A Magyar Református Egyház Alkotmánya*

⁷¹ *2010. évi CLXXXII. törvény a Bethlen Gábor Alapról.*

⁷² Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. honlapja

míg 2020-ban meghaladva a 45 milliárd forintot, kiugróan felülmúlta a korábbi években látott költségterveket. Az egyházakkal kapcsolatban a támogatásoknak négy formáját különböztethetjük meg, melyek a következők: az egyházi műemléki ingatlanokra vonatkozó épített örökség védelmét célzó támogatások, az egyházi közösségi programok támogatása, a vallási közösségek támogatása és végül a külhonban szolgálatot teljesítő egyházi személyek céltámogatása. A külhoni támogatások tematikusan elhatárolhatók oktatási ciklusonként. Így rendre „2012 volt a külhoni óvodák éve; 2013 a külhoni magyar kisiskolások éve; 2014 a külhoni magyar felsősök éve; 2015 a külhoni magyar szakképzés éve; 2016 a külhoni magyar fiatal vállalkozók éve; 2017 a külhoni magyar családi vállalkozások éve; 2018 a külhoni magyar családok éve; 2019 a külhoni magyar gyerekek éve és 2020 az erős magyar közösségek éve.”⁷³ Mindezek mellett 2021 a nemzeti újrakezdés éve volt, és ekkor a Miniszterelnökség Nemzetpolitikai Államtitkársága egységesítette a korábbi programok részeként nyújtott támogatásokat az úgynevezett Nemzeti Újrakezdés Programban. Ezen egységesített program hat alprogramra osztható, melyek a következők: az oktatási alprogram, a kulturális alprogram, az egyházi alprogram, a sport alprogram, az ifjúsági, cserkész- és közösségi alprogram, illetve a diaszpóra alprogram. Jelen esetben az egyházi alprogram részletesebb leírást biztosít számunkra a költségvetés felhasználásának meghatározásánál. Megtudhatjuk, hogy segítik az egyházakat a működési kiadások támogatásával, mint például „személyi kifizetések, szolgáltatások, utazási költségek esetén; támogatják az infrastrukturális fejlesztéseket és az ehhez kellő eszközbeszerzéseket; a képzőművészeti alkotások létrehozását; a magyar közösség egyházi törekvéseit szolgáló ingatlan-beruházásokat; a magyar nyelvű írott és elektronikus sajtót, valamint a könyvkiadást; a szakmai kiadványokat és végezetül az egyházi honlapok létrehozása és fenntartása is támogatásban részesül.”⁷⁴

14. A BETHLEN GÁBOR ALAP PÉNZÜGYI JOGI HÁTTERE ÉS MŰKÖDÉSE

Ahhoz, hogy átfogóbban megérthessük a Bethlen Gábor Alap jelentőségét és jogrendszerben elfoglalt helyét, szükségesnek érzem, hogy taglaljam az Alap pénzügyi jogi hátterét. Ennek keretében szólni kívánok az elkülönített állami pénzalapokról, melyeknek részét képezi a Bethlen Gábor Alap is, illetve még említést tennék az államháztartás központi

⁷³ Bethlen Gábor Alap, Infojegyzet, Országgyűlés Hivatala – Közgűjteményi és Közművelődési Igazgatóság – Képviselői információs szolgálat, 2021. május 21.

⁷⁴ 2022. évi Nemzeti Újrakezdési Program I.: Külhoni szervezetek működésének, fejlesztésének és eszközbeszerzéseinek támogatása című pályázat kiírása, 2022.

költségvetéssel kapcsolatos aspektusairól, melyből megtudhatjuk az elkülönített állami pénzalapok finanszírozásának módját.

Mi is az elkülönített állami pénzalap? Nos olyan pénzügyi alap, melynek működéséhez az államháztartáson belüli önálló finanszírozás szükséges, illetve az állam egyes feladatait részben az államháztartáson kívüli forrásokból finanszírozza.⁷⁵ Ebből következik tehát, hogy részben állami támogatással közfeladatokat látnak el, de kiemelendő, hogy bizonyos arányban költségvetésen kívüli forrásokat is felhasználhatnak. Az elkülönített állami pénzalapok egyik ismertetőjele tehát a külső tőke bevonása. A korábbi államháztartási törvény a külső források körét a következőképpen adta meg: „Az alap létrehozásának feltétele, hogy a meghatározott feladatok állami ellátásához részben célzott adó jellegű befizetések, hozzájárulások, járulékok, illetve bírságok címén államháztartáson kívülről származó források legyenek közvetlenül hozzárendelhetők.”⁷⁶ Az 1980-as években a Kormány vagy miniszteri rendelet is hozhatott létre elkülönített állami pénzalapot, de manapság kizárólag törvény hozhat létre, melynek következtében számuk radikálisan csökkent. Az alap működésének korlátait, kiadási és bevételi követelményeit az Országgyűlés határozza meg. Az alapok költségvetése önálló, mindazonáltal a költségvetési törvény részét képezik, amit összességében a költségvetési és zárszámadási törvényjavaslattal együtt az Országgyűlés hagy jóvá. Ezen alapok a közpénzügyi redisztribúció eszközei és bárminemű vállalkozás támogatása azokból tilos. Azt is kiemelném, hogy az alapok pénzügyi támogatási rendszerében a pályázati forma vált elsődlegessé. Az alapok létrehozásának elsődleges indoka, hogy megkönnyítse az új feladatok finanszírozását. Most, hogy már átlátjuk az elkülönített állami pénzalapok relevanciáját, áttérhetünk konkrétan a Bethlen Gábor Alap szegmenseinek áttekintésére. Ahogy már korábban szó volt róla, az alap feladata a külhoni magyar kisebbségek támogatását célzó programok finanszírozása, amire főképp az állami költségvetésből különítenek el bizonyos mértékű pénzügyösszeget. Mindezek mellett az alapnak lehetősége van pályázni nemzetközi forrásokra is, illetve ritkán, de előfordulnak esetek, mikor cégek vagy magánszemélyek adományoznak az alap részére. Azt is fontosnak vélem kiemelni, hogy az éves központi költségvetésről szóló törvények és e tekintetben a 2023. évi LV. törvény Magyarország 2024. évi központi költségvetéséről is külön fejezetben határozza meg a Bethlen Gábor pénzalap adott évi költségvetését, mely jelen esetben a LXV. fejezetet takarja.⁷⁷

⁷⁵ SZILOVICS Csaba: Pénzügyi jog, Novissima Kiadó, Budapest, 2023. 60. p.

⁷⁶ SZILOVICS, Budapest, 2023. 60. p.

⁷⁷ 2023. évi LV. törvény Magyarország 2024. évi központi költségvetéséről

Az Alap működésével kapcsolatban fontos kiemelni, hogy a támogatások nyilvános pályázat vagy egyedi kérelem alapján nyerhetők el. A fentiekre hivatkozva azt is fontosnak vélem megemlíteni, hogy az éves központi költségvetésről szóló törvény elfogadását követően, az Alap irányításáért felelős Bizottság két hónapon belül meghatározza a pályázatok keretében nyújtandó támogatás összegét. Az ezekről szóló pályázati felhívásokat a Bethlen Gábor Alap hivatalos honlapján teszik közzé. Az Alapkezelő a szabályszerű működés érdekében nyilvántartást vezet a benyújtott pályázatokról, bevételekről és kiadásokról, valamint a Bizottság Alappal kapcsolatos döntéseiről. Hasonlóképp a szabályszerű működést szolgálja a Kormány éves tájékoztatása a nemzetpolitikáért felelős miniszter által, melyet követően a Kormány beszámol az Országgyűlésnek az Alap előző évi működéséről.⁷⁸

15. DE LEGE FERENDA JAVASLAT

A fentiekben szót ejtettem a támogatási rendszer működéséről, mellyel kapcsolatban elmondható, hogy – mint minden rendszernek – ennek is megvannak a maga hiányosságai. Ezen hiányosságok pedig a közpénzek nem megfelelő célra való, etikátlan felhasználásával valósulnak meg. Előfordulhatnak olyan esetek, mikor emberi mulasztás, legyen az gondatlan vagy szándékos, de útját állja a közpénzek tiszta és legitim felhasználásának. Legyen ezen mulasztás a kiadások igazolását bizonyító számlák meghamisítása, beszámolók tartalmának elferdítése, vagy másik oldalról az ellenőrző szerv szándékos vagy gondatlan vétke. Ezen cselekmények törvényellenesek, hiszen gátolják a közpénzek céljuk szerinti felhasználását és adott esetben megvalósítják a csalás Büntető Törvénykönyv szerinti tényállását. Ezzel kapcsolatban egy konkrét ügyre kívánok utalni, melyre 2022. májusában a Szegedi Fellebbviteli Főügyészség adott ki sajtóközleményt. Az ügy egy Békés Vármegyei város református egyházközségének egykori lelkipásztoráról és öt társáról szólt, a nevezett egyházközséghez tartozó intézmények pénzügyei a lelkipásztor kezében összpontosultak. A lelkipásztor (a vádlott) szerződéseket kötött az egyik bűntársa vállalkozásával olyan feladatok ellátására, melyeket teljesen vagy részben az egyházközség munkatársai végeztek el. A vádlott valótlan tartalmú teljesítési igazolásokat állított ki, melyek alapján bűntársa fiktív számlákat nyújtott be. Mindezek mellett a vádlott olyan személyeket is foglalkoztatott az egyházközség szeretetotthonában, akik ténylegesen nem végeztek munkát, de fizetésüket felvették. A vádlott még a korábbiak mellett egy autót is vásárolt az egyházközség képviseletében, amit magáncélra használt, illetve az egyházközség által megpályázott és elnyert támogatások egy részét sem a

⁷⁸ 2010. évi CLXXXII. törvény a Bethlen Gábor Alapról

célnak megfelelően használta fel. Összességében a lelkipásztor nagyjából 68 millió forint vagyoni hátrányt okozott az egyházközségnek és egyúttal a központi költségvetésnek. Ez mindössze csak egy példa, mely talán a legközelebb áll ahhoz az elgondoláshoz, amit én magam is követni kívánok, de ezen kívül kérdéses már csak azon ügyek száma is, mellyel szemben büntetőeljárás indult, nem is beszélve azokról, melyekre még csak fény sem derülhetett.⁷⁹

A fentiek okán szükségesnek érzem egy olyan újítás alkalmazását, mely segíthet az ellenőrzés, funkcionalitás javításában, annak teljesen objektívvá tételével és a humán hozzájárulás minimálisra csökkentésével. Mindenekelőtt hangsúlyozom, hogy alapjaiban egy több éve működő rendszerről beszélhetünk, melyen belül bármilyen apróbb változtatás felboríthatja az egyensúlyt és olyan visszasságokat okozhat, mely megnehezítené annak működését. Nem kívánok tehát erőltetett javaslatot tenni annak teljes megváltoztatására, sem új elemek beépítésére, hanem sokkal inkább egyes elemeinek javítására látok lehetőséget. Miért tartom ezt fontosnak? Nos azért érzem szükségét a rendszer bizonyos aspektusainak fejlesztésére, mivel a közpénzek felhasználása szigorú követelményekhez kötött, jelen esetben azokat csak meghatározott feladatok ellátására használhatják fel.

A korábban taglalt okokra tekintettel javasolnám a modern számítástechnika elemeinek felhasználását, a mesterséges intelligencia beépítését a korábban említett humán munkaerő helyére. Úgy vélem, hogy a mesterséges intelligencia bevezetése segíthet nemcsak a pályáztatási folyamat gyorsításában, de a közpénzek tiszta és szabad áramlásának elérésében is. Az új technológia bevezetésével a folyamat bizonyos mértékben automatizálttá válna, mely véleményem szerint gyorsabb átfutáshoz vezetne, nemcsak az ellenőrzés szakaszában, hanem azt megelőzően a pályázatok kiírásánál és azok elbírálásánál. E két utóbbi szakasz tekintetében konkrét javaslatot tennék. Egyrészt nyomatékosabban szétválasztanám a pályázatok típusait aszerint, hogy azok folyamatos, avagy egyidejű ellátásokat céloznak meg. Folyamatos ellátások tekintetében az egyházak fenntartását és az etnikum életét befolyásoló, közösséget fenntartó programok finanszírozását választanám el egymástól. Miért tartom ezt fontosnak? Nos, ha digitalizációról beszélünk, nem vonhatjuk ki teljesen a humán erőforrást sem a képletből. Azt értem ez alatt, hogy adott esetben a mesterséges intelligenciát is ellenőrizni szükséges. Az egyházak fenntarthatóságát célzó támogatások szinte teljesen automatikusan lejátszódhatnak, emberi beavatkozás nélkül, mivel azok könnyen kiszámíthatók, azonban az egyházak részéről nyújtott közösségi programok finanszírozását sok szempont figyelembevételével kell áttekintenünk. Egyrészt azt kell megvizsgáljuk, hogy valóban az etnikum megőrzése a cél, vagy

⁷⁹ Magyarország Ügyészségének hivatalos honlapja, A Szegedi Fellebbviteli Főügyészség sajtóközleménye

csak csoportérdek. Ennek fényében úgy vélem, hogy részletekbe menően kell megvizsgálni az egyházközségeket és a számukra biztosított támogatások felhasználásának célterületét, mellyel mérsékelhetjük az azokkal való visszaéléseket. Ezzel kapcsolatban saját tapasztalatból kiindulva egy példa keretében mutatnám be elképzeléseimet. Erdélyben szinte minden településen beszélhetünk egyházi dalárdáról, akik a templomi fellépések, nemzeti ünnepek, vagy egyéb programok keretében is fellépnek. A dalárdák, illetve a számukra nyújtott programok tekintetében egy bevezetett mesterséges intelligenciának több elemet is meg kellene vizsgálnia. Egyrészt, hogy az adott program a kisebbség megőrzését szolgálja-e, mert ha igen, akkor közpénzekből finanszírozható, de ha csak a csoportérdeket érinti, akkor annak finanszírozása kizárólag a csoport tagjait érinti. Másrészt figyelni érdemes az adott település méreteinek arányát is, hiszen mondjuk egy kisebb, 2-300 fős település esetén a dalárda rendezvényei összefogó jellegűek is lehetnek, de nagyobb településen, melynek lakosságszáma meghaladja az ezer, ezeröttszáz főt, ott inkább a csoportérdek érvényesül. Lakosságszám tekintetében, településenként meg kell vizsgálni az adott gyülekezet hozzájárulását is, és az előbb említett tényezőkkel együtt kell meghozni a döntést a pályázat elfogadásáról vagy elutasításáról. Korábban már szót ejtettem az egyszeri alkalommal nyújtott támogatásokról, melynek mintapéldája lehet a templomfelújítás. Újra feltehetjük a kérdést, hogy miért fontos ennek említése? Nos ilyen esetekben a pályázat tárgya egy nagyobb összeg kifizetése az adott egyházközség részére, melynek ellenőrzése szinte teljes mértékben a számlák bemutatásával, illetve helyszíni ellenőrzéssel hajtható végre. Így a számlákon van a végső hangsúly, hiszen lehetőség adódik azok megmásíthatóságára, amivel leírhatunk olyan összegeket, melyek valójában nem voltak az adott célra felhasználva és azok helyszíni ellenőrzés keretében sem különíthetők el. Ilyen esetben mind mesterséges intelligenciának, mind humán erőforrásnak szükséges rendkívül mélyreható ellenőrzést lefolytatnia, akár becslés kíséretében, melynek célja egy plafon érték megadása.

Elismerem, hogy a digitalizáció lassú folyamat. A megfelelően működő MI kifejlesztése, annak tesztelése nemcsak sok időt vesz igénybe, és a korszerűsítés finanszírozása is kisebb vagyonba kerülhet, mindazonáltal úgy gondolom, hogy hosszabb távon mégis nyereséges lenne az új technológia bevezetése.

16. KONKLÚZIÓ

Dolgozatom célja tehát, hogy segítse a tisztánlátást és igyekezzon alkotmányjogi tudományos kontextus irányába terelni ennek a kérdésnek a komplexitását. Fontosnak vélem a dolgozat elhelyezését a közjog kapcsolatrendszerében, illetve az Erdélyre való lehatárolás fontosságát, mely a legnagyobb számú külhoni magyar közösség jogi helyzetének megismerése és megismertetése miatt fontos. Mindent figyelembe véve dolgozatom rávilágít, hogy már a rendszerváltás utáni restitúció sem ment és nem megy végbe zökkenőmentesen Erdélyben az anyaország támogatása nélkül, nem is beszélve a kisebbség más formában történő segítéséről. Ebből pedig azt szűrhetjük le, hogy a többségi állam részéről adott egyéni jogok mellett az anyaországból érkező finanszírozási támogatásokra is szükség van a kisebbség önrendelkezésének megtartása érdekében és azért, hogy a kisebbség szülőföldjén boldogulhasson. Magyarország valóban nyújt anyagi támogatásokat a kisebbség részére, és ennek megvannak a maga történelmi és közjogi okai. Ahogy arra már utaltam, álláspontom szerint e hozzájárulások nélkül a magyar kisebbség sorsa megpecsételődhetne egy többségi nemzetállamban, mint Románia. Fontosnak vélem tehát, hogy átlássuk és megértsük annak jelentőségét, hogy e pénzügyi támogatások, a rászorulóknak, az etnikumok részére életmentő kötelek jelentenek, melyek fennmaradásukhoz nyújtanak elengedhetetlen segítséget. Mindezek mellett pedig az is kitűnt dolgozatomból, hogy a külhoni magyar egyházak igenis jelentős szerepet vállalnak az erdélyi magyar kisebbség fennmaradásában, azok erkölcsi és hitéleti terén, mindazonáltal a közszolgáltatásokban betöltött szerepük is létfontosságú. Összesítve tehát kijelenthetjük, hogy a nemzet egységét a határokon kívül rekedt magyar közösségek anyagi, jogi és erkölcsi támogatásával tudjuk egyben tartani, mert anélkül a lemorzsolódott csoportok lassan eltűnhetnek és a többségi nemzetek részeivé válhatnak.

FORRÁSJEGYZÉK

21/1991-es romániai törvény az állampolgárságról

489/2006. számú romániai törvény a vallásszabadságról és az egyházak általános helyzetéről

1952. évi 4. törvényerejű rendelet egyes házingatlanok állami tulajdonba vételéről

1976. évi. 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről

1976. évi 9. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről

1997. évi XLIV. törvény a Magyar Köztársaság és Románia között Temesvárott, 1996. szeptember 16-án aláírt, a megértésről, az együttműködésről és a jószomszédságról szóló Szerződés kihirdetéséről, Melléklet.

1997. évi CXXV. törvény a volt egyházi ingatlanok tulajdoni helyzetének rendezéséről szóló 1991. évi XXXII. törvény módosításáról

1999. évi XXXIV. törvény az Európa Tanács Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló, Strasbourgban, 1995. február 1-jén kelt Keretegyezményének kihirdetéséről 2010. évi XLIV. törvény a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény módosításáról

2001. évi LXII. törvény a szomszédos államokban élő magyarokról

2010. évi XLIV. törvény a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény módosításáról

2010. évi CLXXXII. törvény a Bethlen Gábor Alapról

2011. évi CCVI. törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról (Ehtv.)

2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről

2018. évi I. törvény az 1568. évi tordai vallásügyi törvény jelentőségéről és a Vallásszabadság Napjáról

2022. évi Nemzeti Újrakezdési Program I.: Külhoni szervezetek működésének, fejlesztésének és eszközbeszerzéseinek támogatása című pályázat kiírása, 2022.

2023. évi LV. törvény Magyarország 2024. évi központi költségvetéséről

A Magyar Református Egyház alkotmánya

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

Románia alkotmánya, magyar nyelvű fordítás
[http://jog.sapientia.ro/data/hallgatok/letoltesek/Romania_alkotmánya_HU.pdf#:~:text=\(Rom%C3%A1nia%20alkotm%C3%A1ny%C3%A1nak%20teljes%20sz%C3%B6vege%20magyarul.\)%20I.%20c%C3%ADm:%20%C3%81tal%C3%A1nos%20elvek%201.\(2024.10.06.\)](http://jog.sapientia.ro/data/hallgatok/letoltesek/Romania_alkotmánya_HU.pdf#:~:text=(Rom%C3%A1nia%20alkotm%C3%A1ny%C3%A1nak%20teljes%20sz%C3%B6vege%20magyarul.)%20I.%20c%C3%ADm:%20%C3%81tal%C3%A1nos%20elvek%201.(2024.10.06.))

SZAKIRODALOM

A „Magyar Nemzetpolitika – A nemzetpolitikai stratégia kerete” című stratégiai dokumentum végrehajtása, Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Nemzetpolitikai Államtitkárság, Kiadta a Magyar Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest

Az Erdélyi Református Egyházkerület honlapja

Balogh Margit: „Isten szabad ege alatt” – az egyházak Magyarországon 1945 és 1948 között, 51. p. https://www.mtatk.hu/interreg/kotet2/04_balogh_margit.pdf

Balogh Margit, Gergely Jenő: Állam, egyházak, vallásgyakorlás Magyarországon, 1790-2005, Budapest, História Kiadó, 2005. 803. p.

Bárdi Nándor és Éger György: Magyarok Romániában, 1990-2015, Tanulmányok az erdélyi magyarságról; Kiss Dénes: Egyházak és vallási élet, Károli Gáspár Református Egyetem, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2017.

Beata Huszka: Restitutio Interruptus : Minority Churches, Property Rights and Europeanisation in Romania
https://www.researchgate.net/publication/372968271_Restitutio_Interruptus_Minority_Churches_Property_Rights_and_Europeanisation_in_Romania

Bethlen Gábor Alap, Infojegyzet, Országgyűlés Hivatala – Közgűjteményi és Közművelődési Igazgatóság – Képviselői információs szolgálat, 2021. május 21.

Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. honlapja

Duray Miklós: Örökös önvédelem; Erdély jelene és jövője, Erdélyi Szövetség, Budapest, 1991.

Fedor Tibor: Az egyházi ingatlanrendezés 20 éve, 1991-2011, Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, Egyházi, Nemzetiségi és Civil társadalmi kapcsolatokért felelős államtitkárság, Budapest, 2012. április 30.

- Gereben Ferenc, Tomka Miklós: Vallásosság és nemzettudat, Vizsgálódások Erdélyben, Teleki László Alapítvány Corvinus Kiadó, Budapest, 2001.
- Interjú Fedor Tiborral az Egyházi Koordinációs és Kapcsolattartási Főosztály Főosztályvezetőjével, 2022.09.01.
- Jakab Attila: Az erdélyi magyar történelmi egyházak társadalmi szerepe, Műhelytanulmány 4., Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Alapítvány, Budapest, 2003
- Jánosi Csongor: Magyar Nemzettudat Szórványban. Jenei Tamás református lelkész bákói és magyarpalatkai szolgálata, Hagyomány, Identitás, Történelem 2020, Reformáció öröksége 6, Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar Egyháztörténeti Kutatóintézet, Budapest, 2021.
- Kiss Dénes: Az erdélyi magyarság vallásosságának sajátosságai, Erdélyi társadalom szociológiai szakfolyóirat, 8. évfolyam, 1-2. szám, Kolozsvár, 2010.
- Kovács Péter: Religio et constitutio, A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának könyvei, Doktorandusz tanulmányok 1., Előházi Zsófia: Az egyházak szerepe a helyi közszolgáltatásokban, Budapest, 2014.
- Köbel Szilvia, Az állami és a felekezeti egyházjog alapjai, 2. átdolgozott kiadás, Kiadja a Patrocinium Kft, Budapest, 2019.
- Kötvélyes Zsolt: Az „egységes magyar nemzet” és az állampolgárság, Fundamentum/2011. 2. szám
- Magyar Nemzetpolitikai - A nemzetpolitikai stratégia kerete, Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Nemzetpolitikai Államtitkárság, Kiadta a Magyar Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2011.
- Magyarország Ügyészségének hivatalos honlapja, A Szegedi Fellebbviteli Főügyészség sajtóközleménye <https://ugyeszseg.hu/sajat-egyhazkozseget-is-megkarositotta-egy-volt-lelkesz-a-szegedi-fellebbviteli-fougyeszseg-sajtokozlomenye/>
- Manzinger Krisztián: A területi alapú hatalommegosztás, mint a multikulturális európai államok demokratikus stabilitásának lehetséges modellje, téziszfüzet, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2018.
- Manzinger Krisztián: Románia, Magyarország és a romániai magyarság érdekeinek védelme, ludovika.hu, az NKE tudományos platformja, 2022.05.25.

- Manzinger Krisztián: Románia – Nemzetállam – Autonómia, *Glossa Iuridica*, 2019/3-4., 111-146. p.
- Manzinger Krisztián, Törő Csaba: A területi elven innen és túl – A nemzetiségi öngazgatás alkalmazható mintái Európában, *Állam- és Jogtudomány, A Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézetének Folyóirata*, LVII. évfolyam, 2016, 3. szám.
- Nyikos Györgyi, Soós Gábor Gergely: A közszolgáltatás-szervezés, a közfeladat-ellátás stratégiai szervezési ismeretei, *Nemzeti Köszolgáltatati Egyetem, Ludovika*, 2020.
- Samu Mihály: Az önrendelkezési jog és érvényesítésének gondja – világprobléma, *Polgári Szemle*, 2012. június – 8. évfolyam, 1-2. Szám.
- Szentgáli-Tóth Boldizsár, Gera Anna: Az 1868-as nemzetiségi törvény és a politikai nemzet koncepciójának utólagos értékelése, *Erdélyi Jogélet*, III. Folyam, 2020.02, Kiadja a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem
- Szilágyi István: A kommunizmus alatt elkobzott ingatlanok elmulasztott visszaszolgáltatása; A sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium és a gyulafehérvári Batthyáneum csillagvizsgáló és könyvtár esete, 2017.
- Szilovics Csaba: Pénzügyi jog, Novissima Kiadó, Budapest, 2023.
- Tóth Norbert: A népek önrendelkezési joga, Jakab András és Fekete Balázs szerk. *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*, <https://ijoten.hu/szocikk/a-nepek-onrendelkezesi-joga#block-614>, 2018.
- Tőkés László: Remény és Valóság, Egyház és Kisebbségpolitikai írások (1989-1999), Kiadta a Királyhágómelléki Református Egyházkerület, 1999.
- Valki László: Választhatott volna másként Hága? A Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleménye Koszovó függetlenségéről, *Külügyi Szemle*, 2010. 4. sz., 4. p.
- Veress Emőd, Kiss Tibor, Antal János: White Book on church property restitution in Romania, With special regard to Reformed, Roman Catholic, Unitarian and Evangelical Lutheran Churches, Transylvanian Reformed Church District, Kolozsvár, 2016. https://www.academia.edu/24594506/White_Book_on_Church_property_restitution_in_Romania (2022.06.11.)
- Veress Emőd: Vázlatos megjegyzések a romániai egyházi ingatlanrendezésről, különös tekintettel a Székely Mikó Kollégium ügyére, *Pro Minoritate*, 2020. nyári kiadás, 2020.

Vizi Balázs: Magyarország és szomszédai, Kisebbségvédelem a kétoldalú szerződésekben, TK
Kisebbségkutató Intézet – L'Harmattan, Budapest, 2020.